

paljastettu

VALPO

Otto Brusiin

Kaarlo Tetri

Hannu J. Kunnas

Aimo Aaltonen

Risto Hölttä

PALJASTETTU VALPO

Julkaisija

KOKOOMUKSEN NUORTEN LIITTO

LUKIJALLE

Kokoomuksen Nuorten Liitto tarjoaa lukijalle valtiollisen poliisin toimintaa selvittelevän n.s. Ahlbäckin komitean mietinnön oheisena, lyhentämättömänä laitoksena. Tähän toimenpiteeseen on järjestö ryhtynyt sen vuoksi, että liittomme on moneen otteeseen joutunut esittämään oikaisuja valtiollisen poliisin järjestöämme koskeviin selostuksiin ja ollut valtiollisen poliisin vainoamana aina vuodesta 1945 siihen saakka, kunnes sen johdossa ollut sisäasiainministeri Yrjö Leino saatuaan eduskunnalta epäluottamuslauseen erotettiin virastaan.

Äärimmäisen vasemmiston poliittisia pyyteitä palvellen ovat selostukset sisältäneet runsaasti liittoamme koskevia perättömiä väitteitä. Näitä kysymyksiä on seikkaperäisesti selvitetty järjestöemme julkaisemassa "Vainotuna" kirjasessa, ja on siinä kohta kohdalta torjuttu järjestöömme kohdistuneet väitteet.

Kun lukija on tutustunut oheiseen puolueettomaan komitean mietintöön, tulee hän huomaamaan, että järjestöemme jo aikaisemmin esittämät selvitelyt ovat yhtäpitäviä komitean meitä koskevan lausunnon kanssa.

Kun valtiollinen poliisi on viime vuosina herättänyt levottomuutta kansanvaltaisen yhteiskuntamme jäsenten keskuudessa ja osoittautunut äärimmäisen vasemmiston pyrkimyksiä edistäväksi on yleiseltäkin kannalta tärkeätä, että kansalaisilla on tilaisuus tutustua sen toimintaa tutkimaan asetetun komitean mietintöön kokonaisuudessaan.

VALTIONEUVESTOLLE

Valtioneuvosto päätti 1 päivänä syyskuuta 1947 toimituttua puolueettoman tutkimuksen siitä, missä määrin valtiollista poliisia vastaan sanomalehdistössä esitetyt syytökset ovat aiheellisia sekä määräsi tätä valtiollisen poliisin toiminnan lainmukaisuutta tutkimaan toimikunnan. Toimikunnan, joka otti nimekseen valtiollisen poliisin toiminnan tutkimistoimikunta, puheenjohtajaksi valtioneuvosto kutsui allekirjoittaneen Vaasan läänin maaherran, varatuomari Karl Gunnar Rafael Ahlbäckin sekä jäseniksi allekirjoittaneet nuoremman oikeuskanslerinsihteerin, lakitieteen kandidaatti Keijo Kullervo Vuorisalon ja sisäasiainministeriön kansliapäällikön, hallitusneuvoksen, varatuomari Erkki Olavi Mantereen. Samalla valtioneuvosto oikeutti toimikunnan ottamaan itselleen sihteerin ja kuulemaan asiantuntijoita.

Toimikunta otti sihtereikseen lakitieteen kandidaatti Johan Olavi Kahlaan ja varatuomari Erkki Juhani Kiiraa.

Valtiollista poliisia vastaan esitettyjen syytösten selville saamiseksi toimikunta on tutustunut sanomalehdistössä julkaistuihin valtiollista poliisia koskeviin kirjoituksiin ja täydentänyt eräitä näissä kirjoituksissa esitettyjä tietoja tutustumalla eduskunnan pöytäkirjoihin. Syytösten tutkimiseksi toimikunta on useampaan otteeseen käynyt valtiollisen poliisin pääosastossa, tutustunut sen tutkintavankilaan sekä käynyt sen Turun ja Tampereen osastoissa, suorittanut pääosastossa ja edellämainituissa osastoissa arkistotutkimuksia, kuulut valtiollisen poliisin entisiä päälliköitä lakitieteen tohtori Otto Brusiinia, varatuomareita Jorma Kymen t a k a a, Kaarle T e t r i ä ja Hanno K. J. K u n n a s t a, sekä valtiollisen poliisin nykyistä päällikköä hovioikeudenauskultantti E. O. T u o m i s t a ja eräitä muita valtiollisen poliisin nykyisiä toimenhaltijoita; hankkinut valtiolliselta poliisilta, eduskunnan oikeusasiamieheltä ja muilta viranomaisilta tutkimuksia täydentäviä asiakirjoja ja tietoja sekä sanomalehdistössä julkaistujen eräiden kansanedustajien esittämien syytösten tutkimiseksi keskustellut näiden kanssa. Lisäksi toimikunta on tutustunut poliisiylitarkastaja V. K. H a l m e e n puheenjohtamalla toimineen, n.s. muistiojutus johdosta asetetun komitean mietintöön 22 päivältä huhtikuuta 1937 sekä filosofiantohtori V. J. S u k s e l a i s e n puheenjohtamalla toimineen valtiollisen poliisin uudistamiskomitean mietintöön 31 päivältä toukokuuta 1945.

Suoritettuaan nyt tehtävänsä toimikunta kunnioittavasti lähettää Valtioneuvostolle mietintönsä.

Helsingissä, 22 päivänä kesäkuuta 1948.

K. G. R. Ahlbäck

K. K. Vuorisalo

Erkki O. Mantere

J. O. Kahlas

E. Kiiras

Toimikunnan saaman tehtävän määrittely toimikunnan asettamispäätöksessä on jossain määrin epämääräinen ja tulkinnanvarainen. Toimikunta on katsonut, että sen tehtäväksi annettu tutkimus on ollut rajoitettava;

1) sanomalehdistössä valtiollista poliisia (lyhennetään seuraavassa VP) vastaan esitettyihin syytöksiin;

2) VP:n toiminnan lainmukaisuuteen edellisessä kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa;

3) esitettyjen syytösten aiheellisuuteen siten, että toimikunnan tehtävänä ei ole panna kokoon aineistoa niin, että se sellaisenaan osoittaisi kenen viaksi jokin mahdollinen laittomuus olisi luettava, tai muutoinkaan olisi täysin valmis mahdollisen syytteen ajamista varten;

4) huhtikuun 26 päivän 1945 jälkeiseen aikaan. Sanottuna päivänä näet lakitieteen tohtori Otto *Brusiin* nimitettiin VP:n päälliköksi. Tämän ajankohdan jälkeisestä VP:stä sen oma henkilökunta käyttää nimitystä "uusi valpo" erotukseksi "vanhasta valposta". "Uuden valpon" syntyminen tuona ajankohtana on asiallisestikin havaittavissa m.m. seuraavista toteamuksista:

- valvonnan suuntaa muutettiin,
- henkilökortistoa ryhdyttiin uusimaan,
- asiainpöytä ja asiainpöytähuone uusittiin ja
- henkilökuntaa ruvettiin uusimaan.

Mainittuun aikarajoituksen puolesta puhuu lisäksi se, että filosofiantohtori V. J. *Sukselaisen* puheenjohtolla toimineen komitean mietintö on päivätty 31. 5. 1945 ja on siihen liitetty lakitieteen tohtori O. *Brusiinin* puheenjohtolla poliisin tekemiksi väitettyjä pahoinpitelyjä tutkimaan asetetun toimikunnan myös valtiollista poliisia koskeneiden tutkimusten siihenastiset tulokset.

Toimikunta on katsonut edelleen voivansa rajoittaa tehtäväänsä seuraavilla perusteilla.

VP:tä vastaan tutkimuksen alaisena olevan ajanjakson aikana sanomalehdistössä tehdyt syytökset ovat sangen lukuisat. Ajanjakson alkupuolella syytökset ovat yleensä koskeneet yksityisiä tapauksia, kuten laittomiksi väitetyjä kotietsintöjä, pidättämiä ja pidätettyjen kohtelua. Myöhemmin ja nimenomaan toimikunnan asettamista lähinnä edeltäneenä aikana syytökset ovat olleet yleisluontoisempia ja koskeneet VP:n toimintaa sellaisenaan, järjestelmänä. Kaikkien yksityistapausten selville ottamista maan sanomalehdistön laajuuden ja tutkimuksen alaisen ajan pituuden huomioon ottaen, ei edes voitane pitää toimikunnan tehtävänä. Niiden tutkiminen toimikunnan muodossa olisi kovin aikaa viepää ja tulisi suhteettoman kalliiksi. Sen sijaan ne soveltuvat hyvin säännöllisille, laillisuuden valvonnasta huolehtiville viranomaisille, joiden puoleen asianomaiset voivat kanteluiliaan kääntyä ja ovat osittain kääntyneetkin. Kun lisäksi sanotunlaisissa tapauksissa yleensä yksityinen etu

on etualalla, toimikunta on katsonut niiden selvittämisen voivan jäädä toimikunnan osalta vähemmälle. Sen sijaan VP:n toiminnan yksipuolisuudesta ja liiallisesta laajuudesta esitettyjen syytösten aiheellisuuden tutkiminen on toimikunnan mielestä yleisen edun kannalta tärkeämpi tehtävä ja sellainen, joka sopii juuri erityiselle toimikunnalle. Tämän vuoksi ja ottaen huomioon lisäksi sen, että toimikunnan työtä on eri tahoilta kiirehditty ja jopa epäilytkin sekä saadakseen työnsä valmiiksi kohtuulliseksi katsottavassa ajassa, toimikunta on tutkimuksissaan keskittynyt pääasiallisesti yleisluontoisiin syytöksiin, joiden selvittäminen on ollut mahdollinen tarvitsematta ryhtyä penkomaan julkisuudessa useimmiten enemmän tai vähemmän epäselvästi esitettyjä tapauksia, joiden yksilöimiseen toimikunta ei ole kuulemiltaan kansanedustajiltakaan heidän lupauksistaan huolimatta saanut juuri nimeksikään apua.

Komitea on lisäksi katsonut, että n.s. asekatkōjutun osalta tutkijaviranomaisia vastaan tehdyt syytökset on ollut yleensä jätettävä toimikunnan tutkimusten ulkopuolelle. Toimikunnan tehtäviin ei näet kuulu sanottua juttua etupäässä selvitelleen sisäasiainministeriön tutkintaelimen toiminnan tutkiminen. Kun lisäksi asekatkōjutun osalta tutkijaviranomaisia vastaan tehdyt syytökset jutun tarkoituksellisesta poliittisesta paisuttamisesta ja sen käyttämisestä politiikan välikappaleena toimikunnan mielestä olisi edullisempaa tutkia yhtenä kokonaisuutena eikä tätä selvittelyä ennen asekatkōjutun oikeudellisen tutkimuksen loppuunsaattamista liene mahdollista suorittaa, ei VP:n osuuskaan asiassa nyt voine tulla kysymykseen. Sen sijaan yksityisiä tapauksia koskevat syytökset aiheettomista pidätyksistä ja kohtelusta t.m.s. kuuluvat periaatteessa, sikäli kuin ne ovat tapahtuneet VP:n hoitaessa asekatkōjutun tutkimuksia, toimikunnan tutkittaviin, joskin niissäkin tutkimuksen loppuunsaattaminen voipi olla riippuvainen asekatkōjutun oikeudellisen käsittelyn loppuunsaattamisesta. Mutta näihinkin syytteisiin nähden toimikunta viittaa siihen, mitä edellisessä kappaleessa on lausuttu.

I. SYYTÖS VP:N TOIMINNAN YKSIPUOLISUUDESTA

Useassa eri yhteydessä on väitetty VP:n toimivan äärimmäisen vasemmiston suuntauksen mukaisesti, jopa siinä määrin, että siitä on muodostunut kommunistisen puolueen orgaani. Syytöstä on perusteltu väittämällä:

- A. että VP:n henkilökunta on kommunistinen;
- B. että VP valvoo muita kuin kommunisteja, joita se ei valvo lainkaan;
- C. että VP antaa tietoja kommunistiselle puolueelle, urkkii kommunistisen puolueen lukuun ja ruokkii äärimmäisen vasemmiston lehdistöä; sekä
- D. että VP värittää viralliset tiedonantonsa kommunistisiin tarkoituksiin soveltuviksi.

Edellä esitettyjen väitteiden johdosta suoritettujen tutkimusten tulokset:

A. VP:N HENKILÖKUNTA.

VP:n palveluksessa 31. 12. 1947 olleen henkilökunnan puoluekannasta, virkamääräyksistä, rangaistuksista, joihin VP:n palvelukseen otetut ovat olleet tuomitut sekä jakautumisesta vanhan ja uuden VP:n ottamiin on laadittu oheisena liitteenä N:o 1 oleva taulukko. Taulukko perustuu henkilökunnan virkamapeista saatuihin tietoihin. Puoluekantajaoitus perustuu asianomaisten toimenhakemuslomakkeihinsa tekemiin puoluekantailmoituksiin, kuitenkin niin, että taulukossa on kommunistina huomioitu henkilö, joka on ilmoittanut puoluekannaltaan olevansa demokraatti mutta merkinnyt kuuluvansa johonkin SKP:n järjestöön. Vastaavasti on henkilö, joka on ilmoittanut kuuluvansa johonkin SKDL:n nuoriso- tai naisjärjestöön, laskettu SKDL:ään kuuluvaksi. Ne henkilöt, joiden virkamappia¹⁾ tutkimuksia suoritettaessa ei ole ollut saatavissa tai joiden virkamapissa ei ole ollut toimenhakulomaketta, on taulukossa huomioitu puoluekantansa ilmoittamatta jättäneinä.

Sanomalehdistössä on myös esitetty väitteitä siitä, että VP:n henkilökunta on kykenemätöntä ja epäkelvoo aineista. Nämä väitteet on toimikunta katsonut sopivaksi selvittää tässä yhteydessä, koska niilläkin voidaan osittain perustella käsiteltävänä olevaa syytöstä.

Taulukosta ja suoritetuista tutkimuksista käy ilmi seuraavaa:

¹⁾ = mappi, johon on kerätty a.o. toimenhaltijaa koskevat asiakirjat.

1. Päälliköt.

Sinä aikana, johon toimikunnan tutkimus kohdistuu, ovat VP:n päällikköinä olleet tai päällikön tehtäviä hoitaneet:

lakitieteen tohtori Otto Brusiin ajalla 26. 4. 1945—10. 1. 1946,
varatuomari Jorma Kymmentaka ajalla 11. 1. 1946—28. 2. 1946,
varatuomari, kauppatieteen kandidaatti Kaarlo Tetri ajalla
1. 3. 1946—29. 5. 1946,
varatuomari Hanno K. J. Kunnas vt. apulaispäällikkönä
VP:stä 22. 12. 1938 annetun asetuksen 22 §:n nojalla ajalla
30. 5. 1946—30. 9. 1946, ja määräyksen nojalla ajalla 1. 10.
1946—31. 12. 1946,
vt. apulaispäällikkö, hovioikeudenauskultantti E. O. Tuominen alkaen 1. 1. 1947—

Mainittujen henkilöiden puoluekanta ei käynyt selville heidän virkamapeis-
saan olevista asiakirjoista. Kun he eivät kuitenkaan ole tunnettuja puolue-
henkilöitä eivätkä tiettävästi SKP:hen liittyneitä, toimikunta on kiinnittänyt
huomiota heidän asemaansa VP:ssä ja tosiasialliseen toimivaltaansa. Tällöin
toimikunta on todennut, että ainoastaan *Brusiin ja Tetri* sekä *Tuominen* 18.
3. 1948 alkaen ovat olleet valtioneuvoston nimittämiä vakinaisia päälliköitä,
kun sen sijaan muut ja Tuominen ennen sanottua ajankohtaa ovat hoita-
neet päällikkyyttä joko v.t. apulaispäällikkönä VP:stä 22. 12. 1938 annetun
asetuksen 22 §:n nojalla tai virkaatoimittavina sisäasiainministeriön antaman
määräyksen perusteella.

*Määtyksen antaminen olisi kuitenkin, kun päällikön viran täyt-
tää valtioneuvosto eikä sijaisen määräämistä ole millään sään-
nöksellä uskottu ministeriölle, kuulunut valtioneuvostolle.*

Tiedusteltaessa tohtori *Brusiinilta*, mikä tosiasiallinen toimivalta hänellä oli
päällikkönä ollut, *Brusiin* ilmoitti, että hänellä oli ollut se valta mikä lain
ja asetusten mukaan VP:n päällikölle kuuluu ja että hänen aikanaan oli VP:n
ohjesääntöä noudatettu sekä että häntä ei oltu sivuutettu esittelyissä. Tohtori
Brusiin korosti kuitenkin sitä, että hänen toimintaansa arvosteltaessa on
otettava huomioon, että VP:n ylimääräisenä apulaispäällikkönä silloin toimi
sisäasiainministerin täyttä luottamusta nauttiva *Aimo Aaltonen*. Mitä *Brusiin*
tällä tarkoitti, sitä hän ei kysyttäessä kuitenkaan halunnut tarkemmin
selittää. VP:n nimitysasioista *Brusiin* ilmoitti, että hän tosiasiallisesti oli ot-
tanut ja erottanut henkilökunnan sekä että hän oli vastoin apulaispäällikkö
Aaltosenkin käsitystä vapauttanut useita vasemmistoon kuuluvia toimenhalti-
joita kykenemättöminä.

Varatuomari *Kymmentaka* ilmoitti, että hän suostui v.t. päälliköksi nimen-
omaan siinä mielessä, että v.t. määräys kestäisi vain joitakin viikkoja, kun-
nes vakinainen päällikkö ehdittäen nimittää. Sen vuoksi hän oli yleensä jättä-
nyt tärkeämpien asioiden ratkaisut vakinaisen seuraajansa tehtäväksi. Nimi-

tysasioista kuultava mainitsi, ettei hänelle esittelyssä tarkemmin ilmoitettu nimitettävän puoluekantaa, vaan enintään mainittiin hakijan olevan demokraatti.

Varatuomari *Tetri*, joka ehti toimia päällikkönä vajaan kolmen kuukauden ajan, ilmoitti, että hän oli yrittänyt organisoida VP:n toimintaa, koska oli näyttänyt siltä, etteivät toimenhaltijat olleet selvillä tehtäviensä rajoista, mutta ettei hän kiireitten takia ollut ennättänyt tätä vielä toteuttaa eikä "saada kaikkia lankoja käsiinsä".

Varatuomari *Kunnas* puolestaan selitti tosiasiallisesta toimivallastaan, että ylimääräinen apulaispäällikkö *Aaltonen* hoiti valvonta- ja tiedustelutoimiston asiat ja että hän ei voinut olla selvillä näiden toimistojen toiminnasta, koska niiden tärkeimpiäkään asioita ei esitelty hänelle ohjesäännön määräyksistä ja huomautuksistaan huolimatta. Nimitysasioista varatuomari *Kunnas* mainitsi, että ylimääräinen apulaispäällikkö *Aaltonen* oli tosiasiallisesti ottanut ja erottanut henkilökunnan ja *Kunnas* oli vain allekirjoittanut valmiiksi kirjoitetut määräyskirjat hakemuspapereita ja rikosrekisterinotteita näkemättä. *Kunnaksen* esittämiä henkilöitä hänen ilmoituksensa mukaan ei ollut VP:n palvelukseen milloinkaan hyväksytty ja syyksi tähän oli ilmoitettu, ettei heistä oltu saatu riittävää selvitystä.

Vielä *Kunnas* väitti, että hänen ohitseen esiteltiin sisäasiainministerille asioita tekemättä *Kunnakselle* niistä selkoa niinkuin ohjesääntö määräsi. Tällaisena esittelijänä oli toiminut ainakin silloinen ylimääräinen apulaispäällikkö, nykyinen päällikkö *Tuominen*. *Tuominen*, joka katsoi omaavansa tosiasiallisestikin VP:n päällikölle kuuluvan toimivallan ja ilmoitti itse asiallisesti ratkaisevansa nimitysasiatkin, puolestaan esiintoi, että hän oli *Kunnaksen* päällikkyyden aikana esitellyt m.m. yhdistysten lakkauttamista koskevat asiat ministerille ohi *Kunnaksen* mutta tämän tieteen, sekä väitti, ettei hän ollut saanut *Kunnakselta* määräystä, jota ei olisi noudattanut.

Täyttä selvyyttä siitä, onko *Kunnaksen* käskyjä jätetty noudattamatta, tuskin lienee saatavissa. Tosiasiaksi *Kunnaksen* asemaa VP:ssä kuvaamaan kuitenkin jää, että, niinkuin myöhemmin tullaan selostamaan, *Kunnaksen* puhe-
luja hänen päällikköaikanaan on VP:n tahoilta kuunneltu, ja että *Kunnaksen* aikana ainakin *Tuominen* *Kunnaksen* ohella toimi esittelijänä ministeriössä, kun sen sijaan *Tuominen* ilmoituksensa mukaan on päällikköaikanaan yksin toimittanut kaikkien asioiden esittelyn ministerille.

2. Apulaispäälliköt.

VP:n apulaispäällikköinä ovat kysymyksessä olevana aikana toimineet:

varatuomari **Veikko Armas Jäntti** ajan 3. 4. 1945—23. 8. 1945,
varatuomari, lakitieteen kandidaatti **Väinö Karhunen** ajan 1. 9. 1945—30. 9. 1945,
varatuomari **Jorma Kymentaka** ajan 22. 11. 1945—11. 1. 1946,
varatuomari **Hanno K. J. Kunnas** ajan 1. 4. 1946—30. 9. 1946,
hovioikendenauskultantti **E. O. Tuominen** ajan 1. 10. 1946—31. 12. 1947.

Edellämainituista on vain varatuomari *Karkunen* ollut vakinainen, varatuomari *Jäntin* on sisäasiainministeriö siirtänyt 15. 8. 1941 annetun asetuksen nojalla tointa hoitamaan, kun sensijaan muut ovat hoitaneet apulaispäälikön tointa virkaatoimittavina, *Kymentaka* valtioneuvoston ja muut sisäasiainministeriön määräyksen nojalla.

Määräyksen antaminen olisi näissäkin tapauksissa kuulunut valtioneuvostolle. Vasta kuluva vuoden maaliskuussa on vakinaiseksi apulaispääliköksi nimitetty varatuomari Risto Hölttä.

VP:ssä vanhastaan ollutta ylimääräisen apulaispäälikön tointa ovat tutkimuksen alaisena olevan ajanjakson aikana hoitaneet

**varatuomari Kauko Markkanen ajan 1. 3. 1945—31. 1. 1946 ja
hovioikeudenauskultantti E. O. Tuominen ajan 1. 2. 1946—31. 12. 1947.**

Tämän toimen rinnalle on sanotun ajanjakson aikana perustettu toinen ylimääräisen apulaispäälikön toimi, jonka haltijoina ovat olleet

**kansanedustaja, kirvesmies Aimo Aaltonen ajan 19. 5. 1945—31. 3. 1947 ja
toimitsija Kaarlo Kivilahti alkaen 1. 4. 1947.**

Muut ylimääräiset apulaispääliköt on valtioneuvosto määrännyt, paitsi *Tuomisen*, jonka on määrännyt sisäasiainministeriö, jonka toimivaltaan ylimääräisen apulaispäälikön ottaminen kuuluu.

Edellämainituista apulaispääliköinä toimineista on vain toista ylimääräisen apulaispäälikön tointa hoitanut *Kivilahti* ilmoittanut puoluekantansa, joka on kommunistinen. Samaa tointa hoitaneen *Aimo Aaltosen* puoluekanta on tietävästi sama ja on hänellä lisäksi huomattava asema SKP:ssä.

Mitä tulee ylimääräisen apulaispäälikön *Aaltosen* asemaan ja tehtäviin VP:ssä, niin on ensiksi viitattava siihen, mitä edellä (s. 7—8) on esitetty.

Lisäksi mainittakoon, että Aaltosen virkamapista löydettiin sisäasiainministeri Y. Leinon antama varmentamaton ja sisäasiainministeriöstä kirjaamatta lähetetty, 20. 5. 1945 päivätty, näin kuuluva kirje: "Täydentäen ja muuttaen valtiollisen poliisin voimassaolevaa työjärjestystä määrätään, että valtiollisen poliisin ylimääräisen apulaispäälikön Aimo Aaltosen on hoidettava ne tehtävät, jotka valtiollisen poliisin päälikkö hänelle uskoo. Valtiollisen poliisin päälikkön ollessa estettyinä, toimii päälikköinä ylimääräinen apulaispäälikkö Aaltonen."

Henkilökunnan virkamääräyksiä tutkittaessa on todettu ylimääräisen apulaispäälikön *Aaltosen* ottaneen elo—syyskuussa 1945, jolloin VP:n silloinen päälikkö tohtori Brusiin ilmoituksensa mukaan on ollut "jonkinmoisella sai-

raslomalla, VP:n palvelukseen kaksitoista 31. 12. 1947 palveluksessa ollutta ja kymmenkunta VP:stä sanottuna ajankohtana jo eronnutta tai vapautettua toimenhaltijaa. Kun kuitenkin VP:stä 22. 12. 1938 annetun asetuksen 31 §:n mukaan ne VP:n toimenhaltijat, jotka eivät ole valtioneuvoston tai sisäasiainministeriön nimitettäviä tai otettavia, nimitetään tai ottaa VP:n päällikkö ja saman asetuksen 22 §:n mukaan VP:n apulaispäällikön tulee päällikön estyneenä ollessa hoitaa tämän tehtäviä,

ei ylimääräisen apulaispäällikön toimivaltaan ole laillisesti kuulunut toimenhaltijain nimittäminen eikä päällikön muidenkaan tehtävien hoitaminen.

Nimenomaan todettakoon, että edellämainittujen toimenhaltijain ottamisaikana VP:llä on ollut apulaispäällikkö (ks. s. 8).

3. Muu henkilökunta.

a) Tohtori *Brusiin*in tultua VP:n päälliköksi ruvettiin VP:n henkilökuntaa radikaalisesti uusimaan. Uusiminen loppuunsaatettiin pääasiallisesti vuoden 1945 aikana, joskin sitä senkin jälkeen on jatkunut. Kuten liitteenä olevasta taulukosta käy ilmi, oli 31. 12. 1947 jäljellä vanhan VP:n aikuista henkilökuntaa enää 21 henkilöä eli 6,8 % koko henkilökunnasta. Näistä oli virka-asemaltaan 1 toimistopäällikkö (passitoimisto), 4 esittelijää sekä loput passintarkastajia, kirjureita, kanslistejä ja vahtimestareita. Vanhasta henkilökunnasta oli 81 % pääosaston passitoimistossa ja osastoilla passintarkastajina. Kuluvan vuoden alkupuolella vapautettiin määrärahojen supistamisen johdosta muiden muassa 10 vanhaan henkilökuntaan kuulunutta, nimittäin 1 esittelijä, 4 passintarkastajaa ja 5 kirjuria, joten vanhaa henkilökuntaa jäi jäljelle enää 11 eli 4,9 % supistetun henkilökunnan koko lukumäärästä.

Vanhan henkilökunnan vapauttamisen syytä tiedusteltaessa tohtori *Brusiin* on selittänyt, että oli käynyt ilmi m.m. asekätkentäjuttua tutkittaessa, ettei vanhan VP:n ottamiin toimenhaltijoihin monessakaan tapauksessa voinut luottaa, minkä vuoksi oli ollut pakko saada kiireellisesti uusia henkilöitä, joihin muuttuneissa olosuhteissa voitiin luottaa. Varatuomari *Kunnas* on selittänyt, että silloinen henkilökunta-asioita hoitanut ylimääräinen apulaispäällikkö A. Aaltonen oli yleensä ollut sitä mieltä, että vanhan VP:n aikana otettuun henkilökuntaan ei muuttuneissa olosuhteissa voitu luottaa. Luottamuksen puutteesta tapahtuneen vapauttamisen esimerkkinä mainittakoon m.m. vuonna 1921 VP:n palvelukseen otetun ylietsivä J. Jormakan vapauttaminen. Jormakka on näet 15. 11. 1945 vapautettu asianomaisen osastopäällikön ehdotuksesta sillä perusteella, ettei hän omannut niitä edellytyksiä, jotka VP:n nykyisen tehtävän hoitamiselle olivat tärkeitä, koska hän ei nauttinut luottamusta demokraattisesti ajattelevan väestön taholta, eikä ollut mielipiteiltään sopiva toimimaan nykyisessä tehtävässään. Jormakalle on virkatoiminnasta annettu arvosana hyvä.

b) VP:n palveluksessa 31. 12. 1947 olleen henkilökunnan puoluekanta ilmenee heidän omien ilmoitustensa mukaisena liitteenä N:o 1 olevasta jo edellämainitusta taulukosta. Tämän mukaan henkilökunnasta (päälliköt ja apulaispäälliköt poisluettuna) on

komunisteja 46 (15,0 %), kansandemokraatteja 78 (25,4 %), demokraatteja 67 (21,8 %), vasemmistolaisia 7 (2,3 %), sos. dem. oppositioon lukeutuvia 2 (0,7 %), sosialidemokraatteja 11 (3,6 %), edistysmielisiä 2 (0,7 %), porvareita 3 (1,0 %), kokoomuslaisia 2 (0,7 %), puolueettomia 17 (5,5 %), sekä sellaisia, joiden puoluekanta ei ole käynyt selville 72 (23,4 %). Mikäli kuuden ensiksimmäitun ryhmän katsotaan kuuluvan vasemmistoon ja kolmen seuraavan oikeistoon, saadaan vasemmistoon kuuluvien lukumääräksi 211 (60,7 %) ja oikeistoon kuuluvaksi 7 (2,3 %). Toimisto- ja apulaistoimistopäälliköistä lukeutuu 71,4 % vasemmistoon, osastopäälliköistä 70,0 %, esittelijöistä 60,0 %, kuulustelijoista 82,4 %, ylietsivistä 91,7 % sekä etsivistä 78,2 %. Puheenaolevasta, päällikön ja apulaispäällikköjen ohella, VP:n tärkeimmästä henkilökunnan osasta lukeutuu näin ollen yhteensä 76,8 % vasemmistoon, joista kommunisteja 20,0 %, kansandemokraatteja 29,7 %, demokraatteja 21,1 %, vasemmistolaisia 1,1 %, sos. dem. oppositioon lukeutuvia 0,5 % sekä sosialidemokraatteja 4,3 %. Jos otetaan huomioon näiden henkilö korteissa olevat vanhan VP:n tekemät puoluekantamerkinnot, mikäli ne poikkeavat asianomaisen toimenhakulomakkeestaan ilmoittamasta puoluekannasta, saadaan vastaavasti seuraavat prosenttiluvut: 30,2 %, 26,0 %, 16,8 %, 1,1 %, 1,6 % ja 2,7 %.

VP:n pääosaston eri toimistojen henkilökunnan puoluekanta ilmenee liitteenä olevasta taulukosta N:o 2. Taulukon mukaan on m.m. valvontatoimistossa vasemmistolaisia 73,0 %, oikeistolaisia (edistyspuolueeseen lukeutuvia) 1,6 % ja puolueettomia 6,4 % sekä puoluekantansa ilmoittamattomia 19,0 %, tutkintatoimistossa vastaavasti 72,0 %, 0,0 %, 8,0 % ja 20,0 % sekä passitoimistossa 40 %, 19,5 %, 7,5 % ja 40 %.

c) Sanomalehdistössä esitettyjen väitteiden johdosta on VP:n päälliköiltä *Brusiinilta, Kunnakselta ja Tuomiselta* tiedusteltu, onko jokaisella VP:n palvelukseen otetulla henkilöllä pitänyt olla SKP:n johtaelimen tai hyvin johdettavan henkilön suositus tahi tuliko hänen olla SKP:n valvontajaoston hyväksymän. Tohtori *Brusiin* kiisti esitetyt väitteet. Selitykseksi mistä tällaiset väitteet olivat voineet aiheutua, *Brusiin* viittasi siihen, että kohta hänen tullessaan VP:n päälliköksi, määrättiin sen vastaperustetun ylimääräisen apulaispäällikön toimeen tunnettu SKP:n jäsen Aimo *Aaltonen*, joka nautti sisäasiainministerin täyttä luottamusta. Varatuomari *Kunnas* ilmoitti, ettei hänelle väitteessä mainittuja suosituksia tai hyväksymisiä oltu esitetty ja arveli, ettei niitä hänelle olisi esitettykään. (Ks. myös s. 8). VP:n nykyinen päällikkö *Tuominen* kiisti esitetyt väitteet ja mainitsi, että VP:n palveluk-

seen pyritään päinvastoin saamaan henkilöitä, joihin voidaan luottaa ja jotka eivät ole puolueihmisiä, mutta että tässä ei ole onnistuttu.

Sanomalehdistössä edelleen esitettyjen väitteiden johdosta, joiden mukaan SKP kommentaa, määrää tai valitsee miehiä VP:hen, tohtori *Brusiin* ja VP:n nykyinen päällikkö *Tuominen* heitä kuultaessa kiistivät näin tapahtuneen. Tohtori *Brusiin* ilmoitti, ettei hän esim. ole kuullut kansanedustaja A:n esittämästä tapauksesta, jonka mukaan hyvin tunnettu kommunisti oli, määrätynä eräälle maaseutupaikkakunnalle VP:n entisen pitkäaikaisen, vapautetun asiamiehen tilalle, tälle selittänyt, että SKP oli hänet lupaa ja mieltä kysymättä toimeen määrännyt. Samaten ei tohtori *Brusiin* sanonut muistavansa saman kansanedustajan esittämää tapausta, jonka mukaan eräs Rovaniemeltä kotoisin oleva etsivä, jonka *Brusiin* oli vapauttanut toimestaan, ei olisi suostunut eroamaan, vaan oli Brusiinille lähettämässään kirjeessä väittänyt, että SKP:n Lapin piiritoimikunta oli hänet toimeen valinnut, joten häntä ei voida erottaa. Sensijaan tohtori *Brusiin* muisteli jonkun kirjoittaneen jotain sen tapaista, että kirjoittaja voi tovereittensa silmissä joutua outoon valoon erotamisensa johdosta.

Toimitetuissa arkistotutkimuksissa ei väitetyntaista suositusten ja hyväksymysten vaatimista tai toimeen komentamista, määräämistä ja valitsemista ole voitu todeta tapahtuneen. Kansanedustajat A. ja K., joka viimeksimainittu on väittänyt erään VP:n virkamiehen vapautetun toimestaan, kun oli siirtänyt VP:ssä olleen SKP:n urkkijan toiseen toimeen, eivät ole antaneet toimikunnalle heidän tarkoittamiensa tapausten tutkimusta varten tarpeellisia tietoja k.o. henkilöiden nimistä. Sensijaan ovat eräät uuden VP:n aikana palvelukseen pyrkineet ja sittemmin palvelukseen otetut henkilöt toimenhakulomakkeen asianomaiseen kohtaan suositelijakseen ilmoittaneet SKP:n toimiston, jonkun SKP:n tai SKDL:n virallisen toimihenkilön tahi tunnetun jäsenen. Eräässäkkin tapauksessa E. Hyvönen niminen henkilö antamassaan lausunnossa mainitsee, että hakija täyttää ne luotettavuusvaatimukset, jotka hänelle asetetaan kommunistisen puolueen taholta. Ainakin yhdessä tapauksessa on tavattu SKP:n piiritoimiston kirjallinen ja sen leimalla varustettu suositus.

Todistukseksi siitä, että SKP:n taholta on myös kiinnitetty VP:n huomiota tämän palveluksessa olevien toimenhaltijoiden mielipiteisiin ja jopa vaadittu toimenhaltijan erottamistakin mainittakoon, että SKP:n Rovaniemen osasto on 17. 9. 1945 päivätyssä apulaispäällikkö Aaltoselle osoitetussa kirjeessä vaatinut, että eräs vuonna 1925 VP:n palvelukseen otettu ylietsivä T. K. on erotettava ja ettei häntä senjälkeen saa ottaa mihinkään valtion virkaan. Perusteluna mainitaan, että k.o. henkilö on Pohjolassa saavuttanut sellaisen maineen kansan keskuudessa, että on mahdotonta saada kansaa auttamaan nykyisen VP:n etsivien työskentelyä demokratian puolesta. Kirjeeseen on oheistettu kaksi todistusta, joissa väitetään k.o. ylietsivän myös syyllistyneen pahoinpitelyihin. Asianomainen ylietsivä onkin 24.

9. 1945 tehdyllä päätöksellä vapautettu VP:n palveluksesta. Apulaispäälikkö *Aaltosen* annettua määräyksen tarkastuksen ja tutkimuksen suorittamisesta v.t. osastopäällikön *K. V. S:n* sopivaisuudesta osastopäälliköksi on tarkastuksen toimittanut esittelijä 28. 9. 1946 päivätyssä matkakertomuksessaan maininnut käyneensä paikallisen SKP:n piirisihteerin *J. Lehtorannan* puheilla, jolloin tämä olisi ollut sitä mieltä, että *K. V. S.* oli täysin sopimaton osastopäällikön tehtäviin. *K. V. S:lle* on 4. 10. 1946 myönnetty kehoituksesta pyytämänsä ero toimestaan.

d) Niinkuin liitteenä N:o 1 olevasta taulukosta havaitaan, on maanpetoksesta, valtiopetoksesta tai niiden valmistelusta tuomittu 37 uuden VP:n aikana otettua, 31. 12. 1947 toimesta ollutta toimenhaltijaa eli 11,9 % koko henkilökunnasta.

Ylimmän päällystön (päälikkö, apulais-, osasto- ja toimistopäälliköt) osalta ovat vastaavat luvut 6 ja 31,6 %, esittelijöiden ja kuulustelijoiden osalta 6 ja 16,2 % sekä ylietsivien osalta 17 ja 12,9 %. Kuultaessa tohtori *Brusiiniä* siitä, millä perusteella hän oli katsonut voivansa nimittää valtio- ja maanpetoksesta tuomittuja VP:n toimenhaltijoiksi, *Brusiin* ilmoitti, että hän oli toimiaikanaan pitänyt jyrkästi kiinni siitä periaatteesta, että henkilöä, joka oli tuomittu muusta kuin poliittisluontoisesta rikoksesta, ei voitu nimittää. Esteenä ei hän sitävastoin pitänyt sitä, että henkilö oli tuomittu poliittisesta rikoksesta tai poliittisluontoisesta sotilasrikoksesta. Tohtori *Brusiin* lausui käsityksensä, että mikään ei estänyt sellaisen henkilön nimittämistä, joka ennen välirauhaa vallinneissa olosuhteissa oli vakaumuksensa mukaan toiminnut siten, että oli tuomittu poliittisesta rikoksesta, koska häntä välirauhan jälkeen muuttuneissa olosuhteissa ei voitu sen perusteella pitää sopimattomana VP:n palvelukseen. Tohtori *Brusiin* viittasi käsityksensä tueksi välirauhansopimukseen. VP:n nykyinen päälikkö *Tuominen* selitti, että poliittisesta rikoksesta annettua tuomiota ei ole pidetty esteenä toimihenkilöitä nimitettäessä.

Jos taas palvelukseen pyrkivä oli tuomittu ei-poliittisesta rikoksesta, on kiinnitetty huomiota teon laatuun ja eräissä tapauksissa tällainenkin henkilö on katsottu voitavan nimittää, kuten esim. eräs etsivä, joka sodan aikana oli tuomittu säännöstelyrikoksesta.

Paitsi valtiollisista rikoksista tuomittuja, kuului VP:n henkilökuntaan 31. 12. 1947 17 henkilöä, jotka ovat tuomitut rangaistukseen erilaisista sotilasrikoksista, ja 22 henkilöä, jotka ovat tuomitut ei-poliittisista rikoksista kuten kavalluksesta, petoksesta y.m. Jos otetaan huomioon vain päälliköt, kuulustelijat, esittelijät ja etsivät, ovat vastaavat luvut 17 ja 20 eli 9,1 ja 10,7 % näiden ryhmien yhteisluvusta. Esimerkkinä VP:n palveluksessa olevien toimenhaltijain tekemien rikoksien laadusta mainittakoon,

että 23. 12. 1946 ylimääräiseksi etsiväksi määrätty *A. P. T.* on rikosrekisterin mukaan 7. 9. 1943 tuomittu KKO:ssa

maanpetoksesta, yllytyksestä törkeään varkauteen, kahdesta yllytyksestä jatkettuun törkeään varkauteen, varkaudesta, erittäin raskauttavien asianhaaran vallitessa tehdystä varkaudesta, kahdeksasta törkeästä varkaudesta, yksinteoin tehdystä murhayrityksestä ja virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta, ampuma-aseen ja ampuvatapaiden luvattomasta hallussapidosta ja valtiopetoksen valmistelusta elinkaudeksi kuritushuoneeseen ja menettämään kansalaisluottamuksensa ainiaaksi.

Eräiden henkilöiden vapauttamisesta syytteestä ja rangaistuksesta 23. 9. 1944 annetun asetuksen nojalla A. P. T. 11. 12. 1944 vapautettiin rangaistustaan enemmälti kärsimästä ja kansalaisluottamus palautettiin viimeksi mainitusta päivästä lukien.

Tohtori *Brusiin* ilmoitti kuultaessa, että kun tapauksessa tai parissa jäljelläpäin tilattujen rikosrekisterinotteiden perusteella oli ilmennyt, että toimeen oli otettu muusta kuin poliittisluontoisesta rikoksesta tuomittu henkilö, oli tämä viipymättä vapautettu. Tämän johdosta todettakoon kuitenkin, että tohtori *Brusiinin* aikana on VP:n palvelukseen 6. 7. 1945 otettu ylimääräiseksi esittelijäksi eräs polkupyörämekanikko K. H.,

joka 2. 2. 1932 on Turun RO:ssa tuomittu rangaistukseen jatketusta kavaltaamisesta, ja 1. 8. 1945 ylimääräiseksi etsiväksi autonkuljettaja V. L., joka 19. 7. 1941 on 12 D:n KeO:ssa tuomittu rangaistukseen varkaudesta. Nämä henkilöt olivat vielä 31. 12. 1947 VP:n palveluksessa.

Kun varatuomari *Kunnakselta* tiedusteltiin, millä perusteella hän oli ottanut VP:n palvelukseen edellämainitun ylimääräisen etsivän A. P. T:n, hän ilmoitti, ettei hän jaksanut muistaa A. P. T:n nimitysasiaa mutta että mikäli nimitysasia oli esitelty hänelle, hänelle ei varmaankaan oltu ilmoitettu T:n rikoksista eikä tämän rikosrekisterinotetta oltu esitetty.

e) VP:stä 22. 12. 1938 annetun asetuksen 29 §:ssä, kuten se kuuluu muutettuna 14. 5. 1945 annetussa asetuksessa, on säädetty VP:n toimiin vaadittavat kelpoisuusvaatimukset. Mainitun pykälän viimeisen momentin mukaan voi kuitenkin valtioneuvosto nimittää henkilön, joka ei täytä pykälässä säädettyjä kelpoisuusvaatimuksia. Tämän momentin nojalla onkin valtioneuvosto nimittänyt VP:n toimiin kaksi toimistopäällikköä, kolme osastopäällikköä, yhden apulaistoitimistopäällikön ja kolme esittelijää. Sisäasiainministeriö on uuden VP:n aikana määrännyt virkaatekeviksi ja ylimääräisiksi toimenhaltijoiksi kaksi toimistopäällikköä, yhden apulaistoitimistopäällikön, kahdeksan osastopäällikköä, kaksitoista esittelijää ja kuusitoista kuulustelijaa, jotka eivät täytä edellämainitun asetuksen 29 §:ssä vastaavaan vakinaiseen toimeen nimitettävälle asetettuja kelpoisuusvaatimuksia.

VP:n palveluksessa 31. 12. 1947 olleista päälliköistä, apulaispäälliköistä, toimistopäälliköistä, apulaistoimistopäälliköistä ja osastopäälliköistä on siis yhteensä 85 % sekä esittelijöistä ja kuulustelijoista 83,8 % sellaisia, jotka ovat pätemättömiä nimitettäväksi vastaavaan vakinaiseen toimeen.

Lisäksi mainittakoon, että VP:n päällikkö on nimittänyt ylietsiviksi kolme ja määrännyt virkaatekeviksi tai ylimääräisiksi ylietsiviksi yhdeksän henkilöä, jotka eivät täytä edellämainitun asetuksen 29 §:ssä säädettyjä vakinaiselle asetettuja kelpoisuusvaatimuksia. Mainittakoon vielä, että eräisiin VP:n alempiin toimiin on virkaatekeviksi ja ylimääräisiksi määrätty henkilöitä, jotka eivät olleet täyttäneet 21 vuotta. VP:n henkilökunnasta on vakinaisia toimenhaltijoita 24,3 %, virkaatoimittavia 10,3 %, ylimääräisiä 56,3 % ja tilapäisiä 9,1 %.

Kuultaessa tohtori *Brusiinia* siitä, millä perusteella hän oli katsonut voivansa ottaa virkaatoimittaviksi ja ylimääräisiksi toimenhaltijoiksi epäpäteviä henkilöitä, tohtori *Brusiin* ilmoitti, että hänen päällikkönäoloaikanaan vallinneissa olosuhteissa oli ollut pakko turvautua myös henkilöihin, jotka eivät täyttäneet muodollisia kelpoisuusvaatimuksia, mutta oli hän määrännyt heidät virkaatoimittaviksi ja ylimääräisiksi siinä mielessä, että olisi voinut seurata heidän kehittymiskelpoisuuttaan.

VP:stä annetun asetuksen 30 §:n mukaan tulee jokaisen valtiollisen poliisin toimeen pyrkivän olla 29 §:ssä määrättyjen kelpoisuusvaatimusten lisäksi, luotettava ja henkilökohtaisten ominaisuuksiensa puolesta poliisitoimeen sopiva. Käytettävissä olevan aineiston perusteella ei ole katsottu voitavan yksityiskohtaisesti arvostella, missä määrin nykyinen henkilökunta, jonka tärkeimmästäkin osasta suurin osa on kuulunut ruumiillisen työn tekijöihin edustaen mitä moninaisimpia ammatteja (kirvesmies, sekatyömies, varastomies, viilaaja, verhoilija, maalari, muurari, lämmittäjä, lautatarhatyömies, autonkuljettaja, asentaja, melisairaanhoitaja), täyttää luotettavuuteen ja henkilökohtaisten ominaisuuksiensa puolesta säädetty vaatimukset. Todettakoon kuitenkin, että suurin osa uuden VP:n aikana palvelukseen otetuista ei aikaisemmalla toiminnallaan ole saavuttanut kokemusta poliisitoiminnassa ja heidän sopivaisuuttaan ei tämän perusteella ole voitu arvoitella. Voidaan myös todeta, että uuden VP:nkin ottamaa henkilökuntaa on runsaasti eronnut tai vapautettu. Vapauttamisperusteena on tutkittaessa toimenhaltijoiden virkamappeja todettu usein olleen asianomaisen kyvyttömyys. Varatuomari *Kunnasta* kuultaessa hän ilmoitti, että uuden VP:n ottamia toimihenkilöitä oli vapautettu joko kykenemättöminä tai sen johdosta, että he olivat tehneet yksityisluontoisia rikkomuksia tahi hairahduksia. VP:n nykyinen päällikkö *Tuominen* ilmoitti, että puheenaolevien toimenhaltijoiden erottamisen synnä on ollut joko kykenemättömyys, käytösvirheet tai pienet rikkomukset sekä että m.m. alkohoolin väärinkäyttöön on kiinnitetty erikoista huomiota. Esi-merkkinä vapauttamisperusteista mainittakoon, että 8. 10. 1945 palvelukseen otettu ylimääräinen etsivä K. K. on 20. 11. 1945 vapautettu sen joh-

dosta, että hän ollessaan Helsingin keskusvankilassa vartioimassa VP:n pidättämiä, oli erälle rangaistusvangille vienyt kaksi pulloa viinaa. Tilapäiseksi varjostajaksi 6. 10. 1945 otettu sorvaaja E. A. on 23. 5. 1946 vapautettu, koska hän oli 23. 4. 1946 syylistynyt kahteen petokseen, laittomaan kotietsintään ja virkamiehenä tehtyyn kahteen varkauteen, joista hänet Helsingin RO:ssa oli 28. 8. 1946 tuomittu rangaistukseen.

Osoituksena uuden VP:n palvelukseen ottaman henkilön arvostelukyvystä voidaan mainita, että ylimääräisen apulaispäällikön A. Aaltosen 10. 9. 1945 ylimääräiseksi etsiväksi ottama valaja A. S. oli eräässä SKDL:n järjestämässä kokouksessa yrittänyt m.m. virka-asemansa nojalla ottaa pois erältä kokoukseen osallistuneelta tämän kansanedustaja Kaisu-Mirjami Rydbergistä piirtämän kuvan. Mainittu ylimääräinen etsivä on kohta tapauksen jälkeen saanut eron toimestaan.

Vaikkakin useimmat VP:n henkilökuntaa vastaan esitetyt syytökset ovat tehdyt vuoden 1946 lopussa ja koskeneet siis lähinnä sen aikuista henkilökuntaa, toimikunta on käytännöllisistä syistä kohdistanut tutkimuksensa 31. 12. 1947 palveluksessa olleeseen henkilökuntaan. Tutkimus näet suoritettiin välittömästi tämän ajankohdan jälkeen ja oli tällöin palveluksessa olevien toimenhaltijoiden virkamapit helposti käytettävissä. Toimikunta on myös tutustunut suurimpaan osaan 26. 4. 1945 ja 31. 12. 1947 välisenä aikana eronneiden ja vapautettujen toimenhaltijoiden virkamappeja ja todennut

että vuoden 1945 loppuun mennessä tapahtuneen henkilökunnan perusteellisen uusimisen jälkeen henkilökunnan laadussa ei ole tapahtunut huomattavia muutoksia.

Edellä esitetystä käy toimikunnan mielestä ilmi, että henkilökuntaa valittaessa VP:n palvelukseen pyrkivien henkilöiden poliittiseen mielipiteeseen on ilmeisesti kiinnitetty määrättyä huomiota.

Valtiollisen poliisin uudistamiskomitea on mietinnössään 31. 5. 1945 esittänyt, että silloinen VP olisi lakkautettava, mutta samalla huomauttanut, että samaan tulokseen päästään käytännössä myös siten, että silloisessa VP:ssä tehdään syvälleikäpiä henkeä ja toimintatapaa koskevia muutoksia. Mainittu komitea on ehdottanut vielä, että kelpoisuusvaatimukset VP:n toimiin suurimmalta osalta poistettaisiin sekä että nimittävän viranomaisen harkintaan jätettäisiin sen toteaminen, onko asianomainen henkilö toimeen sopiva ja omaako hän riittävän kyvyn ja taidon sen hoitamiseen.

VP:ssä on nähtävästi pyritty tai eräissä tapauksissa mahdollisesti olosuhteiden pakosta jouduttu toteuttamaan kerrottuja ehdotuksia, vaikkakaan ne eivät ole johtaneet VP:tä koskevan lain ja asetuksen muuttamiseen sanotussa mietinnössä ehdotetulla tavalla.

VP:n henki on saatu täysin muuttumaan siten, että suurin osa vanhan VP:n ottamasta henkilökunnasta on vapautettu ja vapautettujen tilalle otettu uusia, etenkin äärimmäiseen vasemmistoon kuuluvia toimenhaltijoita.

Näistä on myöhemmin useita jouduttu kykenemättöminä vapauttamaan.

Vaikkakaan virkamiehiä ei ole kielletty osallistumasta valtiolliseen elämään ja kuulumasta puolueisiin, on kysymyksen ollessa VP:n tapaisesta laitoksesta suhtauduttava erittäin kriittisesti harkittaessa varsinkin aktiivisesti poliittisen henkilön soveliaisuutta VP:n toimeen. Missään tapauksessa ei VP:n henkilökuntaa saisi valita poliittisesti yksipuolisesti eikä epäpätevistä aineksista. Kun lisäksi valtion virkamieheksi nimitettävältä vaaditaan yleisenä kelpoisuusehtona nuhteetonta käytöstä eikä vielä se, että aika, joksi henkilö on ollut tuomittu kansalaisluottamusta vailla olevaksi, on mennyt umpeen, aina sellaisenaan osoita, että hän olisi kelvollinen mihin valtion virkaan tahansa, toimikunta katsoo, että otettaessa VP:n palvelukseen runsaasti erilaisista, varsinkin valtiollisista rikoksista tuomittuja ja siis yleensä aktiivisesti poliittisia henkilöitä, on menetelty vähintään epätarkoituksenmukaisesti. Paitsi jo mainittuja useiden sittemmin kykenemättömiksi havaittujen vapauttamisia on noudatetusta menettelystä ollutkin seurauksena VP:n saama sellainen kokoonpano, että sen edellytykset toimia valtion viranomaiselta vaadittavalla objektiivisuudella ja tasapuolisuudella on julkisuudessa synnyttänyt vakavia epäilyksiä ja ehkä eniten aiheuttanut tyytymättömyyttä ja vastenmielisyyttä VP:tä vastaan. Tämähän ei voi olla eduksi VP:lle itselleen eikä valtiovalalle. Toimikunta katsookin voivansa täysin yhtyä VP:n toimistopäällikköön V. Sippolaan, kun tämä VP:n osastopäällikköiden neuvottelutilaisuudessa 18—19. 3. 1946 on katsonut, ettei poliittisesta intoilijasta ole VP:n asiamieheksi ja lausunut: "Poliittinen fanaatikko ei näe tosiasioita, vaan katselee vääritettyjen silmälasien lävitse ja tulokset ovat myös sen mukaisia."

B. VÄITE PUOLUEISIIN KOHDISTUVAN VALVONNAN YKSI-PUOLISUUDESTA.

Sanomalehdistössä on useassa yhteydessä väitetty VP:n valvovan sosiaali-demokraattista puoluetta, kokoomuspuoluetta ja yleensäkin muita puolueita kuin kommunistista, jota se esitettyjen väitteiden mukaan ei lainkaan valvo. Väite valvonnan yksipuolisuudesta on luonteensa vuoksi useimmiten esitetty yleisessä muodossa ja sitä tukevia yksityistapauksia esitetty vain harvoin. Tehdyn väitteen aiheellisuuden toteamiseksi on tarkastettu VP:n kortistoja, henkilömappeja ja asiamapistoa. Toimitetuissa tarkastuksissa on havaittu seuraavaa:

1. Henkilö- ja järjestökortit.

Eri puolueiden jäsenen kortittamisesta on havaittu annetun sekä suullisia että kirjallisia ohjeita. Suullisten kortittamishojien sisältöä ei ole voitu todeta. Kirjalliset ohjeet ovat olleet seuraavanlaisia: Tohtori *Brusiin* on 17. 5. 1945 määrännyt:

"Työvoiman irroittamiseksi tärkeämpiin, ajankohtaisiin tehtäviin, määrään, että vasemmistojärjestöjen ja niiden jäsenten kortittaminen ja mapittaminen toistaiseksi lopetetaan. Tällaisia järjestöjä ovat esim. SNS, SKP, SKDL, työväen ammatilliset yhteenliittymät."

Tohtori *Brusiin* on toimikunnalle selittänyt, että koska mainittujen järjestöjen jäsenten kortitus muuttuneissa olosuhteissa oli tuntunut epätarkoituksenmukaiselta ja kun työvoimaa oli ollut vähän, oli hän antanut p.o. ohjeen. Sosialidemokraatteja ei hän ollut katsonut tarpeelliseksi edellä mainitussa määräyksessä mainita, koska niitä ei oltu aikaisemminkaan kortitettu.

VP:n osastopäälliköiden neuvottelupäivillä 18—19. 3. 1946 on VP:n esittelijä *P. Puolakka* lausunut, että yleensä sosialidemokraatteja enempää kuin muitakaan työväenpuolueita ei kortiteta, paitsi n.s. tannerilaisia eli henkilöitä, jotka tukevat fascisteja, puolustavat sotasyllisiä, jarruttavat välirauhanehtojen täyttämistä ja tätä silmälläpitäen perustavat salaisia ryhmyksiä.

Maalaisliiton jäsenten kortittamisen laajuudesta ei ole havaittu annetun täsmällisiä ohjeita. Todistukseksi siitä, että näitäkin on ollut tarkoitus kortittaa, mainittakoon, että esittelijä, sittemmin osastopäällikkö *Y. Mätinki* on edellä mainituilla neuvottelupäivillä lausunut, että maalaisliiton hallussa olevien järjestöjen kortittamisen on tapahduttava konspiratiivisuutta noudattaen.

*Kokoomuspuolueen jäsenten kortittamisesta sitävastoin on annettu verrattain yksityiskohtaisia ohjeita. Edellä mainituilla neuvottelupäivillä esittelijä *Puolakka* on maininnut, että nykyisin toimivista puolueista on päähuomio kiinnitettävä kokoomuspuolueeseen, joka on kortitettava huolellisesti, kortitettava on kaikki toimihenkilöt, johtokunnan jäsenet ja aktiivisimmat jäsenet.*

Kokoomuksen Nuoret (Kansalliset Nuoret) on kortitettava ainakin yhtä tarkoin.

*VP:n toimikunnalle lainaamaan asiakirjavihkoon liitettyssä päiväamättömässä ja allekirjoitusta vailla olevassa kirjelmässä ilmoitetaan, samalla kuin todetaan, että edellä mainitun *Puolakan* luennossa on ainoastaan kokoomuspuolue mainittu sellaisena puolueena, jonka jäsenet on kortitettava, että käytännössä ei ole edes kortitettu kokoomuspuolueen jäsenyyden perusteella, koska tärkeysjärjestys ja työvoiman vähyys estivät sen aloittamisen ja että kiertokirje N:o 9/3. 4. 1947 ei enää tee*

mahdolliseksi kortittamista yksistään kokoomuspuolueeseen kuulumisen perusteella. Mainitun yleiskirjeen mukaan henkilökortitusperusteena on syksyn 1944 jälkeen lakkautettuihin yhdistyksiin kuuluminen, jota vastoin muihin yhdistyksiin kuuluminen ei ole kortitusperuste, paitsi jos on perusteltua syytä otaksua, että ne toimivat rauhansopimuksen tai laillisen yhteiskuntajärjestyksen vastaisesti tai, että ne lakia kiertäen ovat tarkoitetut jatkamaan lakkautetun yhdistyksen toimintaa.

Toimikunnan 1. 10. 1947 käydessä VP:ssä, ilmoitti esittelijä Puolakka, että Kokoomuksen Nuorten Liitto (KNL) nykyisin on ainoa toimiva järjestö, jonka jäsenet kortitetaan yksistään jäsenyyden perusteella.

Muiden kuin edellä mainittujen puolueiden jäsenten kortittamisesta, ei ole havaittu annetun nimenomaisia ohjeita. Esittelijä *Puolakka* mainitsee tosin edellä mainitussa luennossaan, että myös muissa porvarillisissa kuin kokoomuspuolueessa on omat taantumukselliset siipensä ja niihin pesiytyneet valvottavat ryhmänsä sekä, että kortitettava on kaikki ne henkilöt, joista tietolähteen nojalla on otaksuttavissa, että he osallistuvat tahi saattavat osallistua maamme demokraattisen yhteiskuntajärjestyksen vastaiseen tai muuhun maattamme vahingoittavaan toimintaan. Kun mainituilla ohjeilla ei samoin kuin ei myöskään sellaisilla useissa ohjeissa valvonnan kohteesta käytetyillä sanannoilla kuten demokratian vastaiset ainekset, taantumukselliset piirit ja fascistit, kuitenkaan voi katsoa määrätyn johonkin puolueeseen kuulumista sellaisenaan kortitusperusteeksi, niin käsitellään mainituilla tavoin määritelyihin kohteisiin kohdistuvaa valvontaa myöhemmin toisessa yhteydessä (ks. kohta II B).

VP:ssä on kaksi henkilökortistoa, toinen vanhan VP:n aikuinen ja toinen uuden luoma. Kun uuden VP:n muodostama henkilökortisto on laaja, käsitäten pääosastossa yli 80.000 korttia, ei sen yksityiskohtainen tarkastus sen toteamiseksi miten edelläselostettuja ohjeita on toteutettu, ole voinut tulla kysymyksenäkään. Pistokokeellisen tarkastuksen lisäksi on järjestelmällisesti tarkastettu määrättyjen henkilöryhmien kortitus, nimittäin kansanedustajain, valtioneuvoston jäsenten ja puolueiden johtoelinten jäsenten kortitus.

Nykyisen (s.o. äskeisen) eduskunnan eri puolueiden jäsenet on henkilökortitettu seuraavasti: SKDL:n 50 edustajasta 3 eli 6 %, sosialidemokraattisen puolueen 48 edustajasta 10 eli 20,8 %, maalaisliiton 48 edustajasta 16 eli 33,3 %, kokoomuspuolueen 29 edustajasta 24 eli 82,8 %, ruotsalaisen kansanpuolueen 14 edustajasta 3 eli 21,4 % sekä edistyspuolueen 9 edustajasta 5 eli 55,0 %. Vasemmistopuolueiden jäsenistä on 13,3 % kortitettu, kun taas muiden puolueiden edustajista 48 % on kortitettu.

VP:n Turun osaston on todettu kortittaneen Turun läänin eteläisestä ja pohjoisesta vaalipiiristä valituista 29 kansanedustajasta 4 k o k o o m u k s e e n

ja 3 maalaisliittoon kuuluvaa edustajaa sekä yhden edistyspuolueen ja ruotsalaiseen kansanpuolueeseen lukeutuvan. Tampereen osasto on kortittanut Hämeen läänin eteläisestä ja pohjoisesta vaalipiiristä valituista 22 kansanedustajasta 4 kokoomuksellaista, yhden edistysmielisen ja 2 sosialidemokraattia.

Valtioneuvoston nykyisistä jäsenistä on ainoastaan kaksi maalaisliittoon lukeutuvaa ministeriä kortitettu, lisäksi on eräs aikaisemmin ministerinä ollut maalaisliittolainen kortitettu ministerinä ollessaan.

Eri puolueiden keskuselinten, sellaisina kuin ne esiintyvät uuden VP:n pitämässä järjestökortistossa, jäsenistä oli kortitettu:

SKP:n hallituksen	10 jäsenestä	1 eli 10,0 %.
SKDL:n — „ —	13 — „ —	— „ %.
Sosialidemokraattisen puolueen puoluetoimikunnan	10 — „ —	1 „ 10,0 %.
Radikaalisen kansanpuolueen	5 toimihenkilöstä	4 „ 80,0 %.
Maalaisliiton keskushallituksen	7 jäsenestä	4 „ 57,1 %.
Kansallisen edistyspuolueen puoluetoimikunnan	10 — „ —	4 „ 40,0 %.
Kansallisen kokoomuspuolueen valtuuskunnan	30 — „ —	26 „ 86,7 %.

Uuden VP:n aikana on myöskin muodostettu uusi järjestökortisto, jossa järjestöt on ryhmitetty kunnittain. Esittelijä *Puolakka* selitti, että kortisto oli alkujaan tarkoitettu täydelliseksi, mutta että tästä ajatuksesta on luovuttu, lisäten, että kortitettut yhdistykset eivät kaikki ole valvottavia, vaan sellaisia, joihin nähden mahdollisesti voi joskus ilmaantua aihetta valvomiseen. Tampereen osaston päällikkö *Mäinki* ilmoitti osastossa toimitetun tarkastuksen aikana, että osaston järjestökortisto ei ole pelkkä rekisteri alueen yhdistyksistä, vaan on se laadittu niiden valvontaa varten. Yleiskirjeen N:o 9/3. 4. 1947 mukaan on ensisijalla pidettävä poliittisia ja sotilasluonteisia sekä emigranttiyhdistyksiä ja otettava muita sen mukaan kuin syytä esiintyy ja on tällöin kiinnitettävä huomio varsinkin niihin yhdistyksiin, joiden toiminnasta tai jäsenistön kokoonpanosta VP:llä on poliittisesti epäedullisia tietoja.

Kuten edellä jo on mainittu on tohtori *Brusiin* toukokuussa 1945 määrännyt, että vasemmistojärjestöjen kortittaminen on toistaiseksi lopetettava. Mainitun ajankohdan jälkeen ei ole havaittukaan SKDL:n ja SKP:n järjestöjen perustamisesta tehdyn edes ilmoituksiakaan, mutta sen sijaan on havaittu vuoden 1945 loppupuolella tehdyn ilmoituksia sosialidemokraattisten paikallisosastojen perustamisesta ja on näihin ilmoituksiin merkitty kortittamismääräys. Todistuksena VP:n jatkuvasta mielenkiinnosta sosialidemokraattisia järjestöjä kohtaan mainittakoon, että erittäin salaisten asiain diaarioon on merkitty 1) ilmoitus, että "Sosialistissa" oli 19. 2. 1946 kerrottu Nummenmäen sosialidemokraattisen yhdistyksen palanneen takaisin sosialidemokraattiseen puolueeseen, 2) ilmoitus, että valtion viran- ja toimenhaltijoita oli kehoitettu saapumaan sosialidemokraattisen yhdistyksen perustavaan kokouk-

seen 20. 11. 1946 ja 3) ilmoitus 19. 6. 1946, että Kymenlaakson aseveliyhdistyksen järjestäjänä toiminut henkilö toimii nyt sosialidemokraattien piirisihteerinä. Miten eri puolueiden järjestöt on kortitettu, sitä ei ole yksityiskohtaisesti tarkastettu. Pistokokein on todettu oikeistojärjestöjä runsaasti kortitetun.

Esimerkkinä mainittakoon tässä Alahärmän kunta, jossa toimivista puoluejärjestöistä on seuraavilla pääosaston järjestökortistossa kortti:

1. Alahärmän Kansallisseura r.y.,
2. Maalaisliiton Alahärmän paikallisosasto,
3. — „ — — „ — paikallisosastojen nuoriso-osasto,
4. — „ — Härmän Alapään paikallisosasto,
5. — „ — Vaasan läänin pohjoisen vaalipiirin eteläisen alueen piirijärjestö,
6. — „ — saman piirijärjestön naiset,
7. — „ — nuorisoliiton Alahärmän paikallisosasto,
8. SKDL:n Voltin työläisten ja talonpoikien yhdistys ja
9. SKP:n Voltin osasto.

Muut mainituista puoluejärjestöistä on kortitettu uuden VP:n aikana, paitsi kaksi viimeksimainittua, jotka on kortitettu 9. 1. ja 10. 4. 1945 ja siirretty uuteen kortistoon mutta joihin tämän jälkeen ei ole tehty mitään lisämerkintöjä.

Numeroilla 2, 3, 4, 8 ja 9 merkittyjen järjestöjen toimihenkilöt on korteissa mainittu.

Turun osaston järjestökortistossa oli Perniön kunnasta kortitettu vain yksi puoluejärjestö, nimittäin maalaisliiton Perniön Ylikulman paikallisosasto r.y. ja samoin Kiskon kunnasta vain maalaisliiton Kiskon paikallisosasto r.y.

Tampereen osaston järjestökortistossa oli pistokokein valitusta Lempäälän kunnasta puoluejärjestöinä kortitettu vain

Lempäälän Kansallisten Nuorten paikallisosasto
sekä Lempäälän Kansallisseura r.y.

2. Henkilömapisto.

Uuden VP:n aikana ei ole muodostettu uutta henkilömapistoa, vaan on jatkettu vanhan VP:n aloittamaa. Henkilömapiston kokonaismäärä on 4454, joista uuden VP:n muodostamia 105 kpl. Useista henkilöistä, tarkastushetkellä 103:sta, oli sen lisäksi uuden VP:n aikana kerätty aineistoa tarkoituksella muodostaa niistä uusia henkilömappeja, mikäli aineistoa kertyy riittävästi. Pääliikkö Tuomisen selityksen mukaan on katsottu asianmukaiseksi tällä tavalla mapittaa, jos henkilö on joutunut syytettäväksi tai hänen toimintansa on ollut laajaa ja tietoja hänestä on tullut paljon.

Henkilömapistosta on tarkastettu eräiden henkilöryhmien mapitus.

Nykyisen eduskunnan jäsenistä on 47 edustajaa henkilömapitettu. Näistä 40 kuuluu SKDL:ään, 5 sosialidemokraattiseen puolueeseen, yksi kokoomuspuolueeseen ja yksi ruotsalaiseen kansanpuolueeseen. Mainituista edustajista on uusi VP mapittanut ainoastaan kaksi; nämä kuuluvat sosialidemokraattiseen puolueeseen. Vanhan VP:n mapittamien kansanedustajien mappeihin on uuden aikana lisätty vain muutama sanomalehtileike lukuunottamatta eräitä ilmoituksia,

jotka vain kokoomuspuolueen mapitettuun edustajaan nähden ovat ilmauksena häneen kohdistuvasta valvonnasta.

Kahdeksan vanhan VP:n muodostamaa nykyisen kansanedustajan henkilömappia on arkistoitu, päällikkö Tuomisen otaksuman mukaan siitä syystä, että ne ovat sellaisten henkilöiden mappeja, joiden valvonta ei enää tule kysymykseenkään. Niistä kansanedustajista, joiden henkilömapit on arkistoitu, kuuluu 7 SKDL:ään ja yksi ruotsalaiseen kansanpuolueeseen. Kahdeksasta kansanedustajasta on uuden VP:n aikana kerätty aineistoa henkilömapin muodostamista varten. Näistä kuuluu *kolme kokoomuspuolueeseen*, kaksi maalaisliittoon sekä kolme sosialidemokraattiseen puolueeseen. Muodosteilla olevat henkilömapit mukaanluettuna on uuden VP:n aikana siis mapitettu yhteensä 10 kansanedustajaa, joista *kolme kuului kokoomuspuolueeseen*, kaksi maalaisliittoon ja viisi sosialidemokraattiseen puolueeseen.

Valtioneuvoston nykyisistä jäsenistä ei uuden VP:n aikana ole tehty henkilömappia.

Eri puolueiden järjestökomiteoissa luetellut toimihenkilöt on uusi VP henkilömapittanut seuraavasti: SKP:n ja SKDL:n hallitusten sekä sosialidemokraattisen puolueen ja kansallisen edistyspuolueen puoluetuimikuntain jäseniä ei oltu henkilömapitettu. Maalaisliiton keskushallituksen yhdestä jäsenestä oli muodosteilla henkilömappi.

Kansallisen kokoomuspuolueen valtuuskunnan jäsenistä oli yksi henkilömapitettu ja kahdesta oli kerätty aineistoa henkilömapin muodostamista varten.

Julkisuudessa on esiintuotu, että maahamme on Venäjältä saapunut m.m. kommunistien työntekijöiksi ilmoitettuja henkilöitä, ja väitetty, ettei VP ole valvonut tätä muuttoliikettä. Venäjältä saapuneina on mainittu: Vilho Loh-tander, Inkeri Lehtinen, Antti Hyvönen, Eino Nevalainen, Arvo Takala, Mirja Mäkelin, K. Honkonen, August Peltola, Tuure Lehén ja Armas Äikiä. Ulkomaalaisten henkilömapistossa ei edellä mainituilla henkilöillä tarkastettaessa ollut mappeja. Sen sijaan oli seuraavilla heistä vanhan VP:n muodostama mappi suomalaisten henkilömapistossa: Äikiä, Lohtander, Lehtinen, Hyvönen, Nevalainen ja Lehén. Uuden VP:n aikana on edellä mainittujen mappeihin lisätty vain a.o. oleskelulupa-anomukset sekä Lehénin ja Äikiän mappeihin lisäksi eräitä sanomalehtileikkeitä vuosilta 1947—48. Kellään edellä luetelluista henkilöistä ei ollut korttia ulkomaalaisten poliittisessa kortistossa,

mutta ulkomaalaisten passikortistossa oli suurimmalla osalla kortti, jossa kuitenkin oli vain merkintä myönnetystä maahantulo-, oleskelu- ja työluvasta sekä saapumisesta maahan.

Mainittakoon vielä, että Turun osastoa tarkastettaessa havaittiin, että osaston vanhat henkilömapit oli erotettu erikseen uusista.

Osastopäällikkö Lehtonen väitti kyllä, ettei tämä tietänyt sitä, että vanhat olisi arkistoitu. Kun hänelle huomautettiin, ettei vanhoihin mappeihin oltu tehty mitään lisämerkintöjä, myönsi hän, ettei tätä oltu tehty selittäen ettei vasemmistoa ollut aihetta valvoa,

se kun ei ollut oppositioasenteessa hallitukseen.

3. Asiamapisto.

Asiamapistosta tavatuista uuden VP:n puoluevalvonnan suuntaa määrittelevistä kirjelmistä, lausunnoista y.m. mainittakoon seuraavaa:

Tohtori Brusin on osastoille toukokuussa 1945 lähettämässään puhelinsanomassa määrännyt m.m.: "SKDL:n, SNS:n ja muiden avoimesti toimivien yhteenliittymien sekä näiden alaosastojen toimintaan ei sensijaan ole syytä puuttua. Mikäli tällaisissa järjestöissä tai niiden liepeillä kuitenkin toimisi terroristisia oppositioryhmiä, jotka suunnittelevat väkivaltaisiin keinoihin turvautumista, tuhopoltoja y.m., on näitä ryhmiä tarkoin valvottava." Yleiskirjeen 23/5. 6. 1945 mukaan

on materiaalia kerättäessä kiinnitettävä huomiota oikeistoa käsittelevän aineiston keräämiseen ja on oikeistovalvontaa sanomalehtienkin lukemisessa tehostettava.

Vaikka osastopäälliköiden neuvottelutilaisuudessa 18—19. 3. 1946 eräissä luennossa todetaankin, ettei VP saa olla minkään erikoisen puoluesuuntauksen tukija, ja eräissä toisessa tilaisuudessa pidetyssä luennossa on sanottu, että yksipuolinen valvonta on lopetettu sisäasiainministerin määräyksellä, niin on m.m. yleiskirjeessä 26/22. 6. 1945 mainittu, että kun VP toimii välittömästi sisäasiainministeriön johdon ja valvonnan alaisena, on sen toiminnassa todettavissa kulloistenkin hallitusten poliittisen ohjelman vaikutusta, ja eräissä luennossa, että VP:n valvontatyö suuntautuu pääasiassa fascistisia aineksia vastaan nykyisen hallituksen poliittisen ohjelman mukaisesti. Valvonnan kohteina mainitaan sitten eri luennoissa demokratian vastaiset ainekset, taantumukselliset piirit ja fascistit. Näitä epämääräisiä käsitteitä on eräissä luennoissa yritetty selventää ja mainittu taantumuksellisiin piireihin m.m. kuuluvan äärimmäisen oikeiston, joka on vetänyt mukaansa ja johon on liittynyt fascistiset ainekset, se on yhtynyt rintama, johon kuuluvat m.m. *kokoomuspuolue* suurimmalta osaltaan, jopa joitakin henkilöitä n.s. tannerilaisesta siivestä j.n.e. Eräissä toisessa luennossa sanotaan taas VP:n valvonnan kohteina olevan m.m. äärimmäinen oikeisto ja sen tiedusteluverkosto. Erään osastopäälliköiden e.m. neuvottelutilaisuudessa pidetyn luennon mukaan ovat

VP:n valvontakohteina ne piirit, jotka ovat oppositioasenteessa hallitusta vastaan, mikä ilmenee luennoitsijan maininnasta: "emme me varsinaisesti maalaisliittolaisia valvokaan sillä eihän ne ole oppositioasenteessa nykyistä hallitusta ja suuntaa vastaan." Samoin sanoo eräs osastopäällikkö virkaansa tullessaan alaisilleen maaliskuussa 1947 osoittamassaan kirjeessä: "Valvonta on erikoisesti kohdistettava kaikkiin niihin poliittisiin ryhmyksiin ja henkilöihin, jotka ovat oppositioasenteessa hallituksen politiikkaan."

Manittakoon, että VP:n Kotkan osaston pääosastolle lähettämässä, 8. 5. 1945 päivätyssä kirjeessä todetaan,

että oikeistotarkkailuun nähden uudet ohjeet antavat selvän kuvan ja että osasto vaalien jälkeen ei ole juuri puuttunut julkisten vasemmistotilaisuuksien tarkkailuun.

Tässä yhteydessä viitattakoon osastopäällikkö *Lehtosen* edellä s. 23 selostettuun mainintaan, että vasemmistoa ei ole ollut aihetta valvoa, koska se ei ole oppositioasenteessa.

Asiamapiston tarkastuksessa havaittiin VP:n puolueisiin kohdistamasta valvonnasta seuraavaa:

Uuden VP:n uudistamassa asiamappiluettelossa on ryhmä "puolueet" jaotettu seuraavasti: 1) *kokoomuspuolue*, 2) edistyspuolue, 3) sosialidemokraattinen puolue, 4) maalaisliitto, 5) ruotsalainen kansanpuolue, 6) Suomen pienviljelijäin puolue, 7) radikaalinen kansanpuolue, 8) Suomen kansan demokraattinen liitto, 9) kuutoset, 10) sos. dem. oppositio, 11) Suomen kommunistinen puolue ja 12) asiamappiluettelon uusimisen jälkeen perustettu sosialistinen yhtenäisyyspuolue. Puolueiden ryhmittely ei ole aakkosellinen eikä myöskään puolueiden suuruusjärjestyksen mukainen.

Asiamapistossa eri puolueista kerätty aineisto oli laajuudeltaan hyvin erilainen.

Niinpä kokoomuksen, erityisesti Kokoomuksen Nuorten, mapisto oli laaja.

Samoin sosialidemokraattisen puolueen mappien sisältö oli sekin hyvin runsas verrattuna muiden ja erityisesti äärimmäisen vasemmiston mappeihin. Sensijaan ruotsalaisesta kansanpuolueesta kerätty aineisto oli vähäinen, kuutosista, sosialidemokraattisen puolueen oppositiosta oli vain muutama sanomalehtileike sekä yhtenäisyyspuolueesta jonkin verran enemmän. SKDL:stä ja SKP:stä kerätty aineisto oli suhteellisen suppea.

Puolueiden mappien sisällöstä muodostivat suurimman osan sanomalehtileikkeet uuden VP:n ajalta. Nämä olivat kokous- ja juhlaselostuksia, kokousilmoituksia, haastatteluja, sanomalehtien pääkirjoituksia, arpajaistiedoituksia, kirjoituksia hallituksessaolosta, palkka- ja hintapolitiikasta y.m. Sosialidemokraattisen puolueen mappeihin oli uusi VP mapittanut verraten paljon leikkeitä ajalta syksy 1939— keväät 1945. Kokoomuksen, SKDL:n ja SKP:n mapeissa oli myös jossain määrin leikkeitä mitä vastaan käydystä sanomalehtikirjoittelusta.

Sanomalehdistössä olleita kokousselostuksia oli kokoomuksen, edistyksen, sosialidemokraattien ja maalaisliiton mapeissa lukuisasti. Sensijaan niitä ei ollut SKDL:n ja SKP:n mapeissa samassa määrin ja oli niitä SKDL:n osalta alettu vuodelta 1947 varsinaisesti kerätä vasta 5. 9. 1947 alkaen eli toimikunnan asettamisen jälkeiseltä ajalta. Kysyttäessä VP:n nykyiseltä päälliköltä Tuomiselta, mitä merkitystä näillä lukuisilla kokousselostuksilla on ja korvaavatko ne henkilökortistoa, *Tuominen* selitti, että kokousselostuksia on kerätty etupäässä sentakia, että niistä saadaan selville asianomaisten yhdistysten hallituksen jäsenet ja toimihenkilöt, nämä tiedot kun usein laiminlyö-dään antaa yhdistysrekisteriin. *Tuominen* lisäsi, että tällaisia selostuksia on hankittu erityisesti poliittisista yhdistyksistä ja on tällöin pyritty kiinnittä-mään huomiota lakkautettujen yhdistysten jäsenten toimintaan. Tiedustel-taessa, miksi kaikkien puolueiden järjestöjen kokousselostuksia ei oltu kerätty samassa laajuudessa, *Tuominen* arveli, että työvoiman puutteen vuoksi oli pitänyt suorittaa määrättyä arviointia. Samassa tilaisuudessa esittelijä *Puo-lakka* lausui, ettei kokousselostusten kerääminen vielä merkinnyt sitä, että a.o. yhdistys olisi valvonnan alainen, vaan että niiden kerääminen oli ennak-kovarautumista.

VP:n miesten selostuksia puolueiden kokouksista, puhe-, juhla- ja esitel-mätilaisuuksista oli *kokoomuksen mapeissa paljon*, edistyksen kymmenkunta, sosialidemokraattien joitakin harvoja, maalaisliiton puolisenkymmentä, ruot-salaisen kansanpuolueen kaksi, radikaalisen kansanpuolueen runsaasti, ja SKDL:n kolme, Pienviljelijöiden, kuutosten, sos. dem. opposition, socialisti-sen yhtenäisyyspuolueen ja SKP:n mapeissa ei kokousselostuksia ollut lain-kaan. Erääseen Kuopion osaston marraskuussa 1946 pääosastolle lähettämään edellisessä lokakuussa pidetystä sosialidemokraattien kokouksesta annetun se-lostuksen johdosta VP:n päällikkö *Tuominen* oli määrännyt Kuopion osas-tolle huomauttamaan, ettei tämänlaatuisia tilaisuuksia valvota. Huomautus lienee tehtykin, mutta tämän ajankohdan jälkeenkin on mainitunlaisia selos-tuksia kuitenkin annettu tammi- syyskuussa 1947. Turun osastossa toimitet-tussa tarkastuksessa havaittiin puheenaolevanlaisia selostuksia annetun kah-desta sosialidemokraattisen puolueen marraskuussa 1947 ja yhdestä seuran-neessa joulukuussa pidetystä puhetilaisuudesta.

Puolueiden mappeihin oli otettu otteita VP:n osastojen tilannekatsauksista, joissa oli selostettu puolueiden kokouksia sekä puhe- ja esitelmätilaisuuksia.

Tilannekatsauksia, joissa KNL:ää käsitellään, on paljon.

Samaten oli selostettu sosialidemokraattisten kansanedustajien y.m. puheita jatkuvasti marraskuun 1946 jälkeenkin. Maalaisliittolaisten kansanedustajien y.m. puhetilaisuuksia oli niissä selostettu melko useasti. Edistyspuolueen pu-hetilaisuuksia oli selostettu viidessä tapauksessa. SKDL:n ja SKP:n puhe-tilaisuuksissa pidettyjä puheita ei oltu selostettu, sen sijaan oli yhdessä ta-pauksessa kerrottu SKDL:n puhetilaisuuden häiritsemisestä ja kahdessa ta-pauksessa punakaartien perustamisesta levitetystä huhuista.

Puolueiden mapeissa oleviin leikkeisiin, ilmoituksiin ja selostuksiin oli merkitty kortittamismääräyksiä.

Näitä esiintyi KNL:n mapistossa runsaasti etenkin kokous- selostuksissa.

Sitävastoin SKDL:n ja SKP:n mapeissa oleviin sanomalehdissä olleisiin kokousselostuksiin ei oltu merkitty kortittamismääräyksiä.

Tutkittaessa asiamaapistossa olevia sanomalehtipakinoitsijoiden mappeja oli havaittavissa, että kokoomuksen ja sosialidemokraattisen puolueen pää-äänenkannattajien poliittisten pakinoitsijoiden pakinat oli ilmeisesti kaikki kerätty. Muiden pakinoitsijoiden tuotteita ei kaikkia oltu kerätty, SKDL:n lehdistön pakinoitsijoiden artikkeleita oli kerätty vain harvoja, nekin etupäässä ajalta ennen lokakuuta 1946. "Vapaan Sanan" Hapan ja "Työkansan Sanomien" Liukas Luikku puuttuivat kokonaan. Viimeksi sanotun sanomalehden pakinoitsijoista olikin edustettuna vain Pentti Pouttu, jolta oli kaksi artikkelia tammikuulta 1946.

Pakinoitten silmäily osoitti, että leikkeen talteenottamiseen on riittänyt jo se, että kirjoituksessa on esitetty jokin syytös äärimmäistä vasemmistoa vastaan tai mainittu esim. Hertan, Leinon, Huhdan tai Hellan nimi, puhuttu herttaisuudesta t.m.s.

Edelläolevan kortistoja sekä henkilö- ja asiamaapistoa koskevan selostuksen perusteella ja tutustuttuaan asiamaapistoon kerätyn oineiston kirjajaan sisältöön toimikunta käsityksensä lausuu, että VP:n harjoittama valvonta pääasiassa on kohdistunut muihin puolueisiin kun SKDL:ään ja SKP:hen. VP:n viimeksimainittuihin puolueisiin kohdistamaa toimintaa ei voida pitääkään varsinaisena valvontana, vaan pikemminkin vain sen seuraamisena, miten näitä puolueita tai niiden jäseniä muiden toholta arvostellaan tai loukataan.

C. VÄITE TIETOJEN ANTAMISESTA KOMMUNISTISELLE PUOLUEELLE.

Sanomalehdistössä on väitetty, että VP antaa tietoja kommunistiselle puolueelle, urkkii kommunistisen puolueen lukuun ja ruokkii äärimmäisen vasemmiston lehdistöä.

Tohtori Brusiin on toimikunnalle ilmoittanut, että valitettavasti joskus oli sattunut sellaisia harkitsemattomia tapauksia, että kuultavan alaiset olivat käyttäneet hyväkseen asemaansa VP:ssä ja toimineet omaan laskuunsa. VP:n päällikkö Tuominen on selittänyt, ettei hänen tietämänsä mukaan VP ole antanut tietoja SKP:lle, mutta on eräs virkailija jouduttu erottamaan, koska hänen oli todettu kertoneen VP:ta koskevia asioita ulkopuolisille sekä, että nykyisin VP on järjestänyt tietojen antamisen sanomalehdistölle määrätyn virkailijan tehtäväksi ja tapahtuu tämä tästäpuolisesti, useimmiten STT:n kautta. Esimerkkinä siitä, että VP:n palveluksessa oleva on käyttänyt virka-

asemassaan tietoonsa saamiaasiakirjoja hyväkseen muuhun tarkoitukseen, viitattakoon Työkansan Sanomien 17. 6. 1948 ilmestyneessä numerossa olleeseen uutiseen, jossa on julkaistu VP:ssä palvelleen ylim. etsivän N-nen VP:ssä jäljentämä ilmoitus, jonka hän on luovuttanut eräälle ammattiosastolle.

Suoritetuissa tutkimuksissa ei ole havaittu, että VP viranomaisena olisi ainakaan kirjallisesti antanut väitetynlaisia tietoja. Väitteen esittäjä kansanedustaja J. ei myöskään ole esittänyt toimikunnan pyytämiä perusteita väitteelleen.

Todettakoon kuitenkin, että VP:n palveluksessa on useita SKP:hen kuuluvia ja sen toimiviakin jäseniä. Voivatko nämä puolue-toiminnassaan olla ottamatta huomioon, mitä he ovat toimessaan saaneet tietoonsa, ja voiko ja haluaako VP valvoa, etteivät nämä henkilöt käytä saamiaan tietojaan hyväkseen, ovat kysymyksiä, joihin lienee vastattava kielteisesti.

D. VÄITE, ETTÄ VP VÄRITTÄÄ VIRALLISET TIEDONANTONSAA KOMMUNISTISIIN TARKOITUKSIIN SOVELTUVIKSI.

Näin on väitetty VP:n menetelleen m.m. n.s. "Kultainen Leijona", "Aktivistit" ja "Zabel" nimisten järjestöjen paljastamisesta annetuissa virallisissa tiedonannoissa.

Sanomalehdistössä julkaistut tiedonannot ovat näin kuuluvia:

1. Kultainen Leijona (julkaistu lehdistössä 7. 6. 1946).

"Huhtikuun alussa sai valtiollinen poliisi Lahden poliisiasemalta ilmoituksen, jonka mukaan Lahdessa toimisi salainen aseellinen järjestö. Tämän ilmoituksen johdosta suoritetuissa tutkimuksissa on saatu todetuksi, että tällainen järjestö, "Kultainen Leijona", oli perustettu syksyllä 1945 ja sen johtajana ja suunnittelijana toimi opiskelija, konttoristi Pekka Johannes Linankivi. "Salaliiton" tarkoituksena oli mahdollisen sodan syttyessä Neuvostoliiton ja länsivaltojen välillä ryhtyä suorittamaan Neuvostoliittoa vastaan suunnattuja sabotaashitekoja. Tulevaa sotaa odoteltaessa oli järjestön jäseniä koulutettava toimintaa varten.

Järjestöön kuului lahtelaisia nuorukaisia, joista pääosa koululaisia. Jäsenistä kuului huomattava osa Lahden Kokoomuksen Nuoriin, jonka huoneistoa järjestö tilapäisesti oli käyttänyt kokoontumispaikkanaan.

"Salaliitto" oli sotilaalliseen tapaan järjestetty ja se oli jaettu sabotaashi-, viesti-, vakoilu-, huolto- ja taisteluryhmiin. Neljän ensiksimainitun ryhmän johtajiksi oli valittu koululainen Toivo Inkinen, sähkötyömies Leo Jaatvuori, sekatyömies Yrjö Sikström ja koululainen Jaakko Valkama. Aseita ei järjestöllä ollut enempää kuin yksi pistooli, mutta suunnitelmat lisäaseistuksen saamiseksi olivat jo valmiit. Aseidenkäyttöharjoitus aiottiin pitää maalisi-

kuun 31 päivänä, mutta viranomaiset saivat asiasta vihiä edellisena päivänä. Muusta toiminnasta mainittakoon, että uudet jäsenet hyväksyttiin järjestöön juhlallisin menoin, pidettiin sotilasaiheisia oppitunteja j.n.e.

Järjestön tarkoitus käy parhaiten ilmi sen säännöistä, jotka Linnankivi oli laatinut ja jotka oli helmikuun lopulla pidetyssä kokouksessa hyväksytty. Alla otteita säännöistä.

"1 §. Kultainen Leijona on salainen järjestö Lahden kaupungissa, — 3 §. Järjestö on pakoitettu poliittisten virtauksien takia toimimaan salaisesti. — 4 §. Järjestön jäseniksi hyväksytään kaikki 17—25 vuoden ikäiset nuorukaiset, jotka kannattavat IKL:ää ja jotka eivät hyväksy Neuvostoliittoa. — 5 §. Kaikki uudet jäsenet joutuvat heti hyväksymisen jälkeen tekemään valan. — 9 §. Mahdolliset kavaltajat tullaan tuomitsemaan sotarikoslain mukaan, josta mainittakoon, että maan tai järjestön kavaltamisesta lievin mahdollinen rangaistus on kavaltajan saattaminen hiljaiseksi. Tuomion panee täytäntöön lähinnä ylijohtaja tai arvalla langetettu tehtävän suorittaja."

2. Aktivistit (julkaistu 29. 5. 1947).

"Viimeaikaisissa valtiollisen poliisin toimittamissa tutkimuksissa on paljastunut eräs Helsingissä toiminut nuorukaisten salajärjestö, jonka tarkoituksena on ollut m.m. lentolehtisiä levittämällä ja maanalaista lehteä julkaisemalla toimia oman maan vasemmiston ja Neuvostoliittoa vastaan sekä sopivan tilaisuuden tullen ryhtyä suorittamaan Neuvostoliittoon kohdistuvia terroritekoja. Jäseniksi järjestöön otettiin oikeistolaisia, Neuvostoliiton vastaisen mielipiteen omaavia henkilöitä.

Tutkimuksissa on todettu suurimman osan järjestön jäsenistä kuuluneen Kokoomuksen Nuoriin.

Järjestö oli alkuaan suunniteltu huomattavasti laajemmaksi kuin miksi se oli ehtinyt myöhemmin kehittyä, jonka vuoksi se oli jaettu taistelu-, sabotaashi- ja huoltoryhmiin, joille kullekin oli määrätty omat tehtävänsä. Lältään järjestön jäsenet ovat pääosaltaan 18—21 vuotiaita.

Juttu tulee pian esille oikeudessa."

3. Zabell (julkaistu 15. 7. 1947).

"Joku aika sitten paljastui jälleen kansallissosialistinen nuorisojärjestö n.s. "Zabell"-järjestö, josta lehdistössä on jo ollut osittain harhaanjohtaviakin tietoja. Valtiollinen poliisi on saattanut jutun tutkimukset päätökseen, ja järjestön toiminnasta mainittakoon seuraavaa:

Vuoden 1944 loppupuolella perustivat eräät nuorukaiset Tikkakoskella "Pääkallologioona"-nimisen salaisen järjestön, jonka tarkoituksena oli sopivan tilaisuuden tullen ryhtyä lähinnä Neuvostoliittoa vastaan kohdistettuihin sabotaashitekoihin. Samoin kuin muilla tähän asti paljastetuilla salajärjestöillä, oli tälläkin ohjelmassaan sotilaallinen koulutus ja aseiden ja räjähdysaineyhdistämisen hankkiminen.

Tikkakoskella ei kuitenkaan järjestö ehtinyt erikoisemmin toimia, ja sen aikaansaannokseksi jäivät ainoastaan muutamien konetuliaseiden varkaudet. Kesällä 1946 järjestön johtaja siirtyi Poriin, jossa hän ryhtyi muodostamaan voimaperäisemmin toimivaa järjestöä. Tällä kertaa tuli järjestön nimeksi

"Zabell" ja liittyi siihen kolmisenkymmentä 17—21 vuoden ikäistä nuorukaista, etupäässä koululaisia. Joukossa oli lisäksi eräs ylioppilas.

Järjestö, jonka johtajat olivat aikaisemmin kuuluneet suojeluskuntajärjestön sotilaspoikiin, pyrkivät hankkimaan uudet jäsenet taatusti oikeistolaisista piireistä, lähinnä Kokoomuksen Nuorista, joita järjestön jäsenistä olikin noin puolet.

Järjestön esikuvana oli Hitler-Jugend, ja oli sen tarkoituksena toimia kansallissosialistisessa hengessä sotilaalliseen tapaan järjestettynä. Paitsi Porissa, toimi järjestö Jyväskylässä ja Tikkakoskella ja yhteyksiä oli otettu muihinkin kaupunkeihin, kuten Joensuuhun, Kokkolaan ja Helsinkiin, mutta viranomaisten puuttuminen asiaan ehkäisi laajenemisen.

Zabell-järjestön tarkoitus oli sama kuin alussamainitun "Pääkalliolegioonan". Sabotaashitoimenpiteiden kohteeksi oli valittu mm. Porin työväentalo ja poliisilaitos. Sen jälkeen, kun järjestö olisi saavuttanut riittävän laajuuden, oli tarkoitus anastaa valta maassa ja perustaa natsilainen diktatuuri.

Tehdäkseen toimintaansa tunnetuksi järjestö levitti lentolehtisiä, jotka sisällöltään olivat törkeällä tavalla Suomen hallitusta ja Neuvostoliittoa loukkaavia. Järjestön johto oli ennen vappua suunnitellut vappukulkueen häiritsemistä Porissa

mistä Porissa ja sen tarkoituksena oli kääntyä Porin Kansallisten Nuorten puolueen saadakseen sieltä tähän toimintaan apua, mutta järjestön ilmitulo ehkäisi suunnitelman toteutumisen.

Järjestön johdossa oli nelimiehinen "sisärengas", joka määräsi rangaistukset, keräsi jäsenmaksut ja määräsi päiväkäskyllä toiminnan suuntaviivat sekä piti yhteyttä muilla paikkakunnilla oleviin järjestön jäseniin m.m. käyttämällä salakirjoitettuja kirjeitä. Järjestö oli jaettu neljään ryhmään, joissa kussakin annettiin koulutusta aseiden käytössä.

Aseita oli järjestö hankkinut etupäässä anastamalla. Sillä oli hallussaan konetuliaseita ja muita aseita, ampumatarvikkeita ja räjähdysaineita. Kuvavaa aseiden hankkimistavalle oli, että järjestön johtaja oli käynyt parin järjestötoverinsa kanssa Porin lentokentällä varastaakseen sieltä aseita, onnistumatta kuitenkaan niitä samaan, ja vielä oli johtaja yllyttänyt erästä porilaista nuorukaista anastamaan samalta lentokentältä aseita luvaten maksaa niistä määrätyn hinnan. Edelleen oli järjestön johtaja käynyt huhtikuussa 1947 salaa Ruotsissa tarkoituksella saada sieltä eräältä tuntemaltaan henkilöltä aseita, mutta Ruotsin poliisi pidätti hänet toimittaen takaisin Suomeen. Toukokuussa johtaja järjestön jo tultua ilmi, pakeni Ruotsiin, mutta Ruotsin poliisi palautti hänet tälläkin kertaa.

Oikeudenkäynti järjestöä ja sen toimihenkilöitä vastaan heidän tekemistään rikoksista alkaa lähiaikoina Porin raastuvanoikeudessa".

Tutustuttuaan KNL:n julkaisemaan Vainottuna nimiseen kirjaan, VP:n sen johdosta antamaan vastineeseen sekä asiaa koskeviin oikeudenkäyntipöytäkirjoihin toimikunta on todennut, että luvattoman yhteenliittymän perustamisesta tai sellaisen jäse-

neksi liittymisestä on rikoslain 16 luvun 8 a §:n nojalla syytetty Kultaisen Leijonan jutussa 17, Aktivistien jutussa 10 ja Zabellien jutussa 18 henkilöä. Sanotun lainkohdan nojalla on rangaistukseen tuomittu Kultaisen Leijonan jutussa syytteessä olleet 17 ja Zabellien jutussa 16 henkilöä. Aktivistien jutussa on p.o. syytteet hylätty, eikä tässä tapauksessa ole luvaton järjestöä siten olluakaan. Lisäksi toimikunta on todennut, että VP on tiedoituksissa antanut osittain virheellisiä tai epätarkkoja tietoja. Ottaen huomioon p.o. salajärjestöjen jäsenten vähäisen lukumäärän ja nuoruuden sekä niiden hankkiman aseistuksen vähäisyyden ja laadun toimikunta katsoo, että VP on p.o. tiedoituksilleen antanut sellaisen muodon ja sisällön, joka on ollut omiaan suuressa yleisössä paisuttamaan sanottujen järjestöjen merkitystä. Mainittakoon, että eräs kuulustelijakin on 30. 4. 1946 Kultaisesta Leijonasta antamassaan selostuksessa katsonut, että pojat olivat lapsellisuuttaan ryhtyneet puuhaan, mitä todisti mm. se, että järjestön johtaja Linnankivi oli kääntynyt 3. 4. 1946 poliisilaitoksen puoleen saadaakseen aseita opetusvälineiksi.

Lopuksi toimikunta katsoo, että kun ei ole todettu, että KNL:llä järjestönä olisi ollut mitään yhteyttä mainittuihin salajärjestöihin ja Aktivisteihin, niin ei ole ollut asianmukaista tiedoituksissa huomauttaa eräiden niissä selostettuun toimintaan osallistuneiden henkilöiden kuulumisesta KNL:aan, varsinkaan kun samalla ei ole mainittu kuulumisesta erinäisiin muihin järjestöihin.

II. SYYTÖS VP:N HARJOITTAMASTA AIHEET- TOMASTA URKINNASTA JA AIHEETTOMIEN KUULUSTELUJEN TOIMITTAMISESTA

Sanomalehdistössä on useassa eri yhteydessä väitetty, että VP aiheetto-
masti valvoo, urkkii ja sekaantuu yksityisten tai järjestöjen toimintaan ylit-
täen sille laissa määritellyt tehtävät.

A. VP:n TEHTÄVÄ LAIN MUKAAN.

VP:sta 22. 12. 1938 annetun lain 2 §:n mukaan VP:n tehtävänä on:

1) valvoa sellaisia hankkeita, jotka ovat tähdätyt tai joista on syytä varoa, että ne kohdistuvat valtakunnan itsenäisyyttä tai sen laillista valtio- ja yh-
teiskuntajärjestystä vastaan taikka ovat omiaan järkyttämään yleistä järjes-
tystä ja turvallisuutta, sekä mahdollisuuksien mukaan ehkäistä sellaiset lain-
vastaiset hankkeet ja saattaa niihin syylliset edesvastuuseen;

2) valvoa maassa oleskelevia ulkomaalaisia sekä Suomen ja ulkomaiden
välistä matkustajaliikennettä, ja

3) suorittaa sisäasiainministeriön määräämät muutkin poliisitehtävät.

VP:sta samana päivänä annetun asetuksen 1 §:n mukaan VP:n tehtä-
vänä on edellä mainittujen lisäksi,

4) seurata yleistä valtiollista tilannetta, mikäli se on tarpeen 1 kohdassa
mainitun tehtävän täyttämiseksi ja tiedoittaa siitä hallitukselle, ja

5) säilyttää ja järjestää sellaiset henkilöistä ja yhtymistä saamansa tiedot,
jotka lausuntoja annettaessa tai muussa VP:n toiminnassa voivat olla tar-
peelliset.

Tässä yhteydessä lainattakoon myös välirauhansopimuksen 21 artikla ja
rauhansopimuksen 8 artikla, jotka ovat olleet VP:n ohjenuorana.

Välirauhansopimus 21 artikla.

Suomi sitoutuu heti hajoittamaan kaikki sen alueella toimivat hitleriläis-
mieliset (fascisminluontoiset) poliittiset, sotilaalliset ja sotilaallisuusluontoiset sa-
moin kuin muutkin järjestöt, jotka harjoittavat Yhdistyneille Kansakunnille ja
erityisesti Neuvostoliitolle vihamielistä propagandaa, sekä vastaisuudessa ole-
maan sallimatta tämän tapaisten järjestöjen olemassaoloa.

Suomi, joka välirauhansopimuksen mukaisesti on ryhtynyt toimenpiteisiin hajoittaakseen kaikki Suomen alueella toimivat fasisminluontoiset poliittiset, sotilaalliset tai sotilaallisuusluontoiset järjestöt sekä muut järjestöt, jotka harjoittavat Neuvostoliitolle tai muille Yhdistyneille Kansakunnille vihamielistä propagandaa, sitoutuu olemaan vastaisuudessa sallimatta senluontoisten järjestöjen olemassaoloa ja toimintaa, joiden tarkoituksena on kieltää kansalta sen demokraattiset oikeudet.

B. VP:n KÄSITYS TEHTÄVÄSTÄÄN.

Nykyisen VP:n käsitys tehtävästään käy ilmi useista sen antamista yleiskirjeistä, joista, sen lisäksi mitä aikaisemmin edellä 1 B kohdassa jo on mainittu, esitettäköön seuraavaa:

Yleiskirjeessä N:o 18/17. 5. 1945 on mainittu m.m. että "VP on hallituksen "silmiä ja korvia" ja sen takia on sen valvontatyönsä avulla hankittava perusteellisia tietoja maassa tapahtuvasta poliittisesta toiminnasta. — — — Edellä kosketellun mielialatarkkailun sekä yleisellä, pääasiallisimmin sanoma- ym. lehdistön seuraamisen kautta ja pistokokein suoritettavilla kokousten tarkkailemisella pystymme selvittämään julkisessa poliittisessä elämässä tapahtuvia asioita riittävästi. Saamme siten kuvan tapahtumien yleisestä kulusta ja suunnasta sekä kartutamme tietovarastojamme. Meidän ei tarvitse julkisten ja laillisten puolueiden ja järjestöjen valvontaa varten luoda erikoista avustajaverkostoa. — — — Kokoustarkkailua — poikkeustapauksia paitsi — on harjoitettava. — — — Kaikkinaisen salainen toiminta on valvontatyömme erikoiskohteena. — — — Syvemmän valvonnan kohteet ovat olosuhteiden mukaan muuttuneet. — —"

Yleiskirjeessä N:o 23/5. 6. 1945 asiamapiston uudelleen järjestelystä on määrätty m.m.: "koska n.s. vasemmistoaineistoa aikaisempien hallitusten noudattaman politiikan johdosta on mapistossa varsin runsaasti oikeistoa käsittelevän aineiston supistuessa suhteettoman vähäiseksi on materiaalia kerättävässä nyt kiinnitettävä huomio viimeksimainittuun. Oikeistovalvontaa on siis sanomalehtien lukemisessakin tehostettava. — — — Perustettavista yhdistyksistä on lähetettävä pääosastolle tarkat tiedot, samoin muutoksista erilaisten yhteisöjen johtokunnissa. — — —"

Yleiskirjeessä N:o 26/22. 6. 1945 toimenhaltijain koulutuksesta on valvontatoimintaa käsittelevän esitelmän rungossa mainittu m.m. "VP toimii toisin kuin muu poliisi, välittömästi sisäasiainministeriön johdon ja valvonnan alaisena, joten sen toiminnassa on todettavissa kulloistenkin hallitusten poliittisen ohjelman vaikutusta. — — Muutokset henkilökunnassa välirauhansopimuksen jälkeen ja VP:n muuttuminen todellisen demokraattisen yhteiskuntajärjestyksen suojelijaksi. — — — Vasemmistolaiten mukanaolo VP:ssä takaa sen, ettei yksipuolisesti vasemmistovalvontaa enää noudateta. — — — VP:n tehtävänä on valvoa poliittisia ilmiöitä ja virtauksia maassa. — — — Valvontakohteisiin kuuluvat kaikki sellaiset yhdistykset

ja järjestöt, henkilöryhmät ja yksityiset henkilöt, joiden tiedetään osallistuvan lainvastaiseen poliittiseen toimintaan tai joita voidaan sellaisesta epäillä. Kohteiden löytämistä varten VP tarkkailee maan poliittista elämää yleensä. — — — — — Paitsi sitä, että VP keräämänsä aineiston nojalla itse määrää itselleen syvemmän valvontatyön kohteeksi, määrää valvontakohteita myös maan hallitus (sisäasiainministeriö), minkä lisäksi tilapäisiä valvontakohteita kertyy virka-apuluonteisissa asioissa (lausuntoasiat). — — — — — Poliittista elämää koskevia yleisluontoisia tietoja n.s. mielialatietoja VP käyttää muun syvemmän valvontatyön tai juttututkimuksen (kuulustelujen j.m.s.) avulla saatujen tietojen ohella tilannekatsauksiinsa, jotka sisältävät läpileikkauksen maan poliittisesta elämästä ja ovat tarkoitettut informatioksi sekä VP:lle itselleen että maan korkeimmille viranomaisille. — — — — — VP:n tärkeimmät tehtävät tällä hetkellä: 1) lakkautettujen järjestöjen peitettyssä muodossa tapahtuvan toiminnan tarkkailu. — — — — — 2) asekköiden paljastaminen. — — — — — 3) mahdollisten aseellisten järjestöjen tuhoaminen. — — — — — 4) sotarikollisten syytteeseen saattamisen avustaminen."

Yleiskirjeessä N:o 9/3. 4. 1947 kortitusohjeista on m.m. määrätty, että asiamapistoja "on kehitettävä laajemmalle pohjalle kuin esim. henkilökorttistoa." — — — — — ja että siihen on m.m. "Kerättävä ainehistoa kaikista poliittisista yhdistyksistä ja ilmiöistä." — — — — — ja "kaikilta niiltä aloilta, joiden tuntemisesta on hyötyä VP:n toiminnalle — — — — —." Edelläkerrottujen yleiskirjeissä mainittujen ohjeiden lisäksi on VP:n henkilökunnalle pidetyissä luennoissa käsitelty VP:n tehtävää ja tällöin mainittu m.m. seuraavaa.

Valvontatoimiston toimistopäällikkö V. Sippola on maaliskuussa 1946 pide-tyillä osastopäälliköiden neuvottelupäivillä maininnut m.m., että VP:n toimintaohje on "virkamiehinä toteuttaa hallituksen ohjelmaa kansanvallan lujittamiseksi." — — — — — "Valvontakohteiden määrittelemiseksi on eri poliittiset piirit jaoteltava. Ensiksi ne, jotka tukevat ja kannattavat nykyistä demokraattista suuntausta. Näiden "valvonnasta" ja ennen kaikkea pitää osata käyttää näitä piirejä hyväkseen demokratian vastaisten aineiden valvonnassa. — — — — — Suomessa on todettavissa kaksi poliittista pääsuuntaa: demokraattiset ja taantumukselliset piirit, kuten sanotaan. Tantumuksellisiin piireihin kuuluu äärimmäinen oikeisto, joka on vetänyt mukaansa ja johon ovat liittyneet fascistiset ainekset. Se on yhtynyt rintama, johon kuuluvat kokoomuspuolue suurimmalta osaltaan, lakkautetun IKL:n kannattajat, Vapaussodan Rintamiesten Liitto, suurin osa ent. SS-miehistä, jopa joitakin henkilöitä sos.dem. puolueen n.s. tannerilaisesta siivestä j.n.e. Tämän äärimmäisen oikeiston valvonnassa on huomioitava eräs hyvin tärkeä seikka: se on järjestäytynyt, sillä on yhteinen menettelytapa oppositioasenteessaan nykyistä hallitussuuntaa vastaan. — — — — — Kun se on järjestö, niin on se myös oikein järjestetyn valvonnan kautta löydettävissä ja valvottavissa."

Eräässä päiväystä ja allekirjoitusta vailla olevassa luonnossa VP:n toiminnasta muuttuneissa olosuhteissa välirauhansopimuksen jälkeen on mai-

nittu m.m. "Yksipuolinen valvonta on lopetettu sisäasiainministerin määräyksellä ja VP:n valvontatyö suuntautuu pääasiassa fascistisia aineksia vastaan nykyisen hallituksen poliittisen ohjelman mukaisesti. — — — — — Suomen hallitus on julistanut välirauhansopimuksen täyttämisen yhdeksi tärkeimmäksi tehtäväkseen. Tämä velvoittaa myös VP:tä. — — — — — Vase mmistolaisten on toteutettava VP:ssä hallituksen poliittista ohjelmaa olkoot heidän yksityiset mielipiteensä mitkä tahansa. — — — — — VP:n tärkeimmät valvontatehtävät tällä hetkellä: lakkautettujen järjestöjen jatkotoiminnan estäminen (tässä suhteessa kiinnitettävä huomiota m.m. joukko-osastojen miehistön toveri-illanviettoihin, lotat siirtyneet esim. marittayhdistyksiin, pääasiassa SVUL:n seuroihin liittynyt paljon lakkautettujen järjestöjen jäseniä), asekatköt ja niiden paljastaminen, terrorististen järjestöjen paljastaminen, joista todisteina pommiaattentaatti Helsingissä ja uhkailut johtaviin demokraattisiin poliittikkoihin nähden j.n.e., aseelliset järjestöt etsittävä ja paljastettava, olkoot ne miltä poliittiselta taholta tahansa järjestettyjä; tehostettu toiminta sotarikollisten rangaistukseen saattamiseksi, vaikka oikeusministeriön alaisuuteen on perustettu sotarikosasiain osasto, VP:n palveluksessa olevien on näiden asioiden kohdalta toimittava aktiivisesti eikä vetäydyttävä syrjään vetoamalla, ettei se VP:lle kuulu. — — —"

Edellämainituilla neuvottelupäivillä pitämässään luennossa on Tampereen osaston osastopäällikkö Y. Mätinki maininnut m.m. "Meidän tehtävänämme on toimia hallituksen "silmänä ja korvana" ja näin ollen meidän on pystyttävä tekemään hallituksellemme selkoa niiden piirien toiminnasta, jotka ovat oppositioasenteessa sitä vastaan. — — — — — Meidän on muistettava, että kun esimerkiksi kortitamme maalaisliiton hallussa olevia järjestöjä, niin on sen tapahduttava konspiraatiivisuutta noudattaen, ettei nouse mitään aikaisempien muistiojuttujen tapaisia skandaaleja. Tämähän meidän onkin helppo suorittaa jo senkin johdosta, ettemme me varsinaisesti maalaisliittolaisia valvokaan, sillä eihän ne ole oppositioasenteessa nykyistä hallitusta ja -suuntaa vastaan, vaan valvomme niitä sen johdosta, että fasistit ja niitä lähellä olevat piirit eivät pääse soluttamaan. — — — — —"

Toimikunnan kuullessa VP:n päälliköitä tiedusteltiin tohtori Brusinilta määräsikö hän ollessaan VP:n päällikkönä valvonnan suunnan. Brusin selitti, että saadakseen laajemman pohjan informaation laatimiseksi hän oli antanut määräyksen, että sanomalehtileikkeitä y.m. oli kerättävä laajemmalta pohjalta eikä vain SNS:ää, SKDL:ää ja SKP:tä koskevia, mutta että hän ei ollut antanut nimenomaista määräystä edistyspuoluetta koskevien leikkeiden keräämiseen. Hänen käsityksensä mukaan VP on loppujen lopuksi vain heijastus maan ulkopoliittisesta suuntauksesta.

Päällikkö Tuominen ilmoitti, että VP itse on kehittänyt ne periaatteet ja suuntaviivat, joita valvonnassa on noudatettu, sisäasiainministeriö ei ole antanut määräyksiä valvonnasta eikä määrännyt valvontakohteita. Edelleen selitti Tuominen, että valvonnassa pyritään täyteen objektiivisuuteen puoluekannasta riippumatta. Osastopäällikkö Mätinkin osastopäällikköiden neuvottelupäivillä 18.—19. 3. 1946 esittämän lausunnon johdosta: "valvontakoh-

teena ovat ne piirit, jotka ovat oppositioasenteessa hallitusta vastaan. "Tuominen huomautti, että VP luonnollisesti seuraa katsauksen laatimista varten kaikkien puolueiden toimintaa. Sitä vastoin varsinainen valvonta ei kohdistu laillisesti, avoimesti toimivaan oppositioon sellaisenaan, vaan sellaisiin henkilöihin ja henkilöryhmiin, joista on syytä epäillä, että ne osallistuvat "illegaaliseen" toimintaan. Koska VP:n on tehtävä hallitukselle selkoa valtiollisesta tilanteesta ja puolueiden toiminnasta, niin seurataan puolueiden toimintaa. Näin saatujen ilmoitusten ja tietojen perusteella laaditaan päivittäin Päivän tiedoitukset ja kuukausittain tilannekatsaus.

Tiedusteltaessa erityisesti oliko VP itse ottanut välirauhan- ja rauhansopimuksen valvonnan tehtäväkseen vai oliko sisäasiainministeri sen määrännyt, ilmoitti Tuominen, että sisäasiainministeri oli tähdentänyt mainittujen sopimusten poliittisten määräysten noudattamisen valvontaa ja että venäläisten sotavankien palauttaminen oli annettu VP:n, kuten muidenkin poliisiviranomaisten tehtäväksi. Tohtori *Brusiin* selitti, että hän oli pitänyt itseltään selvänä, että VP:n tehtäviin kuului välirauhansopimuksen noudattamisen valvonta.

C. TOIMIKUNNAN HAVAINNOT.

Saadakseen käsityksen siitä, onko VP ja missä laajuudessa toiminnassaan mennyt laissa määriteltyjen tehtäviensä ulkopuolelle, on toimikunta tarkastanut henkilökortitusta, järjestökortitusta, henkilömapitusta ja asiamapistoa. Tarkastuksessa on havaittu:

1. Kortistojen ja luetteloiden laajuus.

Nykyisen VP:n pääosaston luomassa henkilökortistossa on yli 80.000 korttia ja järjestökortistossa noin 10.000 korttia. Käytännössä oleva asiamapisto käsittää 64 arkistolaatikkollista. Yksityiskohtainen asiamappiluettelo, jossa on 36 pääkohtaa, käsittää 98 koneellakirjoitettua sivua. Asiamapistossa on jokaisella yksityiskohtaisen asiamappiluettelon nimikkeellä oma tai omat kansionsa, huolimatta siitä, ettei asianomaiseen nimikkeeseen kuuluvaa aineistoa ole vielä ilmaantunut. Asiamappiluettelo on niin ollen laadittu teoreettisesti ottamalla siihen nimikkeitä, joihin on voitu otaksua tulevan aineistoa.

2. Puolueiden valvonta.

Edellä I B kohdassa on käsitelty puolueisiin kohdistuvan valvonnan yksityisyyttä puuttumatta kysymykseen sen aiheellisuudesta. Toimikunta viittaa mainitussa kohdassa selostettuun ja esittää lisäksi seuraavaa.

Puolueista kerätty aineisto on erittäin kirjavaa, mennen useissa tapauksissa vähäpätöisiltä näyttäviin yksityiskohtiin saakka. Puoluemappeihin on todettu kerätyn lukuisasti paitsi kansanedustajien puheiden selostuksia m.m. seuraavanlaisia etsivien tai muiden toimihenkilöiden ilmoituksia:

KNL:n jäsen E. N. oli ollut erään naisen kanssa läsnä SNDL:n 2-vuotisjuhlassa ja tehnyt merkintöjä sekä kysellyt Turtiaista, nainen ei olisi halunnut seistä yhteislaulun aikana, KNL:n liittokokouksessa on kehoitettu matkustamaan III luokassa, koska se on taloudellisesti ja poliittisesti kannattavaa; 4 sivun mittainen selostus on kirjoitettu lehtori H:n Turun kansallisten Nuorten juhlassa pitämästä puheesta vaikka puhe sellaisenaan oli ollut julkaistuna sanomalehdessä, mistä selostajakin huomauttaa;

Kemin lyseon VI luokan oppilaat olivat keskenään sopineet, etteivät osallistu 28. 2. 1946 pidettyyn koulun Kalevalajuhlaan; sosialidemokraattien "jo riittää"-lappusten levittämisestä; kansanedustaja K:n 21. 9. 1947 pitämästä puheesta on sanottu, että se oli kauttaaltaan SKDL:ää ja kommunisteja vastaan; 6. 5. 1947 tehdyssä ilmoituksessa demokratian vastaisesta propagandasta yleisessä sanomalehtien lukusalissa sekä rikkomuksista lukusalin sääntöjä vastaan; kerrotaan sanomalehtien otsikoita muutetun siten, että esim. otsikossa "Erikoinen urkintajärjestö ympäty ammatilliseen liikkeeseen — jäljet johtavat sosialidemokraattiseen puoluetomistoon" vedetty kaksi viimeistä sanaa yli ja korvattu sanoilla "kommunistien pesään"; maalaisliiton kansanedustaja M. ja agronomi P. ovat käyttäneet neuvottelutilaisuudessa Simossa ärsyttävää puhetapaa SKDL:n eduskuntaryhmästä ja SKP:stä, 4 sivun mittainen selostus maalaisliitolaisten kansanedustajain R:n ja K:n puhetilaisuudesta Joroisissa; radikaalisen kansanpuolueen kokouksesta 22. 8. 1947 on 5 etsivää ja 5. 11. 1947 10 etsivää antanut selostuksensa.

Mapistossa on edelleen lukuisia sanomalehtileikkeitä, joista osoituksena VP:n laajalle ulottuvasta mielenkiinnosta esitettäköön seuraavat kaksi esimerkkiä: käsin jäljennetty sanomalehdessä ollut ilmoitus, että maalaisliitolaisten pikkujoulu Helsingissä pidetään 12. 12. 1946, sekä pienviljelijäin mapissa oleva leike köydentekokursseista.

VP:n sisäasiainministeriölle antamissa päivittäisissä tiedoituksissa n.s. päivän tiedoituksissa on VP katsonut aiheelliseksi antaa m.m. seuraavanlaisia tiedoituksia valvontansa tuloksista. Pohjanmaalla on kokoomuspuolueen keskuudessa puhuttu, että kansallisseurojen yhteyteen tullaan muodostamaan jaostoja, jotka a.o. osaston käsityksen mukaan tulisivat toimimaan entisen IKL:n hengessä; maahan on saapunut m.m. kaksi tanskalaista rouvaa kokoomuspuolueen naisvaliokunnan neuvottelutilaisuuteen;

Kajaanin osasto ilmoittaa Kajaanissa Kansallisten Nuorten toimesta levitetyn lentolehtisiä, joissa sanotaan: "Kansanvallan puolesta Kansalliset Nuoret taistelevat kommunismia vastaan";

Turun piirin sosialidemokraattisen puolueen edustajiston sääntömääräinen kokous on lähettänyt valitussähkeen rouva Tannerille; Porin sosialidemokraattien siirtövän kokouksessa on arvostettu äärimmäistä vasemmistoa, sosialidemokraattien puhetilaisuudessa Jahvetti väitti SKDL:n saaneen hyviä

virkoja; maalaisliiton Kainuun piirin kunnallisvaaliohjelmassa sanotaan, että vasemmiston ohjelmia on kaikin keinoin vastustettava; maalaisliiton paikallisjärjestöt Keski-Pohjanmaalla toimeenpanevat perunakeräyksen varojen hankkimiseksi vakinaisella palkalla työskentelevän puoluekoneiston järjestämiseksi.

SKDL:ään ja SKP:hen nähden tiedoitukset ovat toisenlaatuisia. Aiheelliseksi on katsottu tiedoittaa m.m.: SKDL:n vaalijulisteita revitty; mielenosoituksellisesti tuhrittu solvaavin kirjoituksin kaupunginvaltuuston istuntosalissa SKDL:ään lukeutuvien valtuutettujen istuimissa olevia nimilippuja. SKDL:n tanssilava yritetty polttaa, revitty julisteita, joissa mainittu Leinon ja Kuusisen saapuvan Pohjois-Suomeen puhumaan; Porissa särjetty SKDL:n toimitalon ikkunat; Porissa levitetty lentolehtisiä, joissa räikeäsanaisesti hyökätään SKP:tä vastaan; Savonlinnassa SKP:n jäsentä vastaan jatkuvasti uhkailuja; Vapaan Sanan asiamies joutunut Vesalassa törkeän uhkailun alaiseksi siirtoväen huollon johtajan taholta; Tampereen SKDL:n kanslian nimikilpi irroitettu ja tilalle asetettu makkaran kuva ja latinan kielellä kirjoitettu jotain ruokahalusta.

Asiamapistossa olevien tietojen mukaan on VP 5.1.1947 suorittanut tutkimuksen sen johdosta, että VP:n Oulun osaston tietoon oli tullut, että Taivalkosken Kynsiperän kylässä oli tapahtunut poliittisluontoisia uhkauksia SKDL:n sikäläisiä jäseniä kohtaan sekä häiritty SKDL:n toimintaa. Mainittakoon, että edellä olevan johdosta VP on kuulustellut kuutta henkilöä, joita kuulustelemaan on matkustanut kaksi VP:n etsivää.

8. Ministeriurkinta.

Sanomalehdistössä esitettyjen väitteiden johdosta, että VP valvoo ministerien toimintaa, on toimikunta kuullut varatuomari *Kunnasta*, joka kiisti esitetyn väitteen. Mitä erityisesti puhelinkuunteluun tulee, on varatuomari *Kunnas* myös ilmoittanut, että jo tohtori *Brusiinin* aikana oli hänen tietämänsä mukaan annettu sellainen määräys, että jos ministeri puhuu kuunneltavalle henkilölle, on kuuntelu keskeytettävä. Päällikkö *Tuominen* on kuultaessa myös ilmoittanut, ettei VP kuunnellut tasavallan presidentin eikä ministerien puheluja sinä aikana, jolloin puhelinkuuntelua harjoitettiin.

Toimikunnan suorittamissa tutkimuksissa on havaittu, että VP:n Kuopion osasto on tilannekatsauksessa keäkuulta 1946 kertonut ministeri Heljaksen puhuneen Suonenjoella. Kotkan osasto on syyskuun 1947 katsauksessaan selostanut ministeri Hiltusen puhujamatkaa Haminaan ja Kotkaan. Ruotsalaisen kansanpuolueen Vaasassa 12.10.1947 pidetystä informatiivilaisuudesta, jossa ministeri Törngren on ollut puhujana, on annettu selostus pääosastolle. Päivän tiedoituksissa on 8.5.1945 kosketeltu ministeri Hillilän, 7.9.1945 ministeri Törngrenin ja 5.12.1946 ministeri Hiltusen puheita tai lausuntoja. Uusi VP on, kuten jo aikaisemmin on mainittu, henkilökortittanut nykyisistä hallituksen jäsenistä kaksi maalaisliittoon lukeutuvaa ministeriä.

4. Järjestövalvonta.

Järjestökortisto on, kuten edellä I B kohdassa puolueisiin kohdistuvan valvonnan yhteydessä on selostettu, suunniteltu teoreettiseksi. Alkujaan VP:n tarkoituksena oli näet kortittaa kaikki järjestöt, mutta myöhemmin huhtikuun 1947 jälkeen rajoituttiin ensi sijassa kortittamaan poliittiset ja sotilasluontoiset sekä emigranttiyhdistykset, minkä lisäksi muita yhdistyksiä oli kortitettava vain sitä mukaan kuin syytä esiintyy.

Aikaisemmin näyttää järjestökortituksessa päähuomio kiinnitetyn niihin toimiviin järjestöihin, joissa välirauhansopimuksen nojalla lakkautettujen yhdistysten jäsenistä oli saanut huomattavan jalansijan, jollaisia esittelijä *Puolakan* mukaan voivat olla urheiluseurat, suunnistamis-, metsästys-, ampuma-, maamies-, martha- y.m. yhdistykset. Yleiskirjeen N:o 9/3. 4. 1947 mukaan on huomio kiinnitettävä varsinkin niihin yhdistyksiin, joiden toiminnasta tai jäsenistön kokoonpanosta VP:lla on poliittisesti epäedullisia tietoja.

Kortittamisen laajuuden ja tavan kuvaamiseksi mainittakoon, että osastopäällikkö *Mätinki* on 1946 pidetyillä neuvottelupäivillä selostanut, että Ruoveden kihlakunnassa oli yhdistysrekisteriin merkitty toimivia järjestöjä 450 ja välirauhansopimuksen johdosta lakkautettuja 30 järjestöä. Tarvittavat tiedot otettiin n. 60 eri järjestöstä ja tehtyjen havaintojen perusteella voidaan laskea, että kustakin järjestöstä tulee huomioonottaen muutosilmoitukset ja perustajajäsenet, kortitettavaksi kaksikymmentä henkilöä, joten tietää se noin 1.200 henkilön kortittamista.

VP:n järjestökortistoa tarkastettaessa on havaittu kortitetun m.m. seuraavanlaisia järjestöjä: maamiesseuroja, maamiesseuran naisosastoja, nuorisoseuroja, urheiluseuroja, metsästysseuroja, Vapaan Huollon paikallisia keskuksia, Mannerheimin lastensuojeluliiton paikallisia osastoja, paikallisia maataloustuottajain yhdistyksiä, maatalouskerhoyhdistyksiä, vapaaehtoisia palokuntia, opettajayhdistyksiä, marttayhdistyksiä, sotainvaliidien veljesliiton paikallisia alaosastoja, tarkastusyhdistyksiä, yksityisyrittäjiin paikallisia yhdistyksiä, koulujen entisten oppilaiden yhdistyksiä, karjalaisten eri paikkakunnille perustamia yhdistyksiä.

Edellä sivulla 21 esimerkkinä mainitussa Alahärmän kunnassa on puoluejärjestöjen lisäksi pääosaston järjestökortistossa seuraavilla järjestöillä kortti:

1. Alahärmän Alapään maamiesseura,
2. — „ — — „ — nuorisoseura,
3. — „ — Karjalaiset r.y.,
4. — „ — Kisa,
5. — „ — maamiesseura,
6. — „ — maamiesseuran naisosasto,
7. — „ — maataloustuottajat,
8. — „ — metsästysseura,

9. Alahärmän Perkiömäen maamiesseura,
10. — „ — Vakkurin nuorisoseura,
11. — „ — Vapaan Huollon keskus,
12. — „ — Ylipään maamiesseura,
13. — „ — — „ — maamiesseuran naisosasto,
14. — „ — — „ — nuorisoseura,
15. — „ — Härmänkylän nuorisoseura,
16. — „ — Härmä-Seura,
17. Lastensuojeluliiton Alahärmän osasto,

Päivän tiedoituksissa olleiden tiedoitusten mukaan on VP:a myös kiinnostanut ilmailuyhdistysten, partioseurojen, suuriperheisten yhdistyksen ja verotusvirkamiesten järjestön perustamiset. Esimerkkinä siitä, että järjestöjen kaikkinaisen toiminta kiinnostaa VP:tä, mainittakoon, että päivän tiedoituksissa on m.m. tiedoitettu, että "Pääkaupungin Karjalaiset r.y. järjestää ensi sunnuntaina yhteisen kävelyretken."

VP:n edustajien mielikuituksen lennokkuutta todistaneen erään Tampereen osaston edustajan tiedoitus siitä, että erään kaupungin teinikunnan ja KNL:n välillä lieenee yhteistoimintaa, koska kumpaankin järjestöön kuuluvien on havaittu käyttävän keltaista kaulaliinaa. Yhteistoimintaa ei edustajan ilmoituksen mukaan kuitenkaan vielä oltu saatu varmuudella todettua.

5. Yksityisten henkilöiden valvonta.

Edellä I B kohdassa mainittujen henkilökortitusohjeiden lisäksi on todettu esittelijä P. Puolakan keväällä 1946 pidetyillä osastopäälliköiden neuvottelupäivillä pitämässään henkilökortitusta koskevassa luennossa maininneen m.m.: "Yleisenä kortitusohjeena sanottakoon, että kortitettava on kaikki ne henkilöt, joista tietolähteen nojalla on otaksuttavissa, että he osallistuvat tai saattavat osallistua maamme demokraattisen yhteiskuntajärjestyksen vastaiseen tai muuhun maatamme vahingoittavaan toimintaan, joko julkiseen tai salaiseen, joko Suomessa tai ulkomailla. Tällöin on huomattava, että kortitettaviksi voi tulla henkilöitä, joita ei ole syytä epäillä, mutta kuuluvat niihin kategorioihin, joita kortitetaan. Vasta aikaa myöten, korttimerkintöjen lisääntyessä erottautuvat valvottavat henkilöt muista. Myöskin asiakirjojen löytämisen vuoksi on joskus kortitettava valvonnan kannalta merkityksellömiä henkilöitä. On syytä erikoisesti korostaa kortitus- ja muullekin henkilökunnalle, että kortisto ei ole ainoastaan rikollis- ja niiksi epäiltyjen kortisto. — — — — Väli rauhan sopimuksen johdosta lakkautetut järjestöt tarjoavat runsaasti kortitusainehistoa. Alaosastot kortittavat alueillaan toimineet yhdistykset ja keskusjärjestön johdon. Ensisijalla ovat IKL, Sinimustat, AKS, Heimosoturit, Vapaussodan Rintamamiehet, Samfundet Folkgemenskap, SS-miehet y.m. samantapaiset. Helpompi on luetella ne, joiden jäsenistöä ei ole syytä kokonaisuudessaan kortittaa, kuten Suomen Aseveljien Liitto, Suo-

jeluskunnat ja Lotat. Näistä kortitetaan toimihenkilöt ja aktiivisimmat jäsenet. Lapuanliike ja lakk. järjestöjen lehtien tilaajat on hyvä pistää ylös. Kortituksessa on huomioitava semmoiset järjestöt, joissa lakkautettujen yhdistysten jäsenistö on saanut huomattavan jalansijan. Näitä voi olla sekä vanhoja että uusia: urheiluseuroja, suunnistautumis-, metsästys-, ampuma-, maamies-, Maritta- y.m. yhdistyksiä. Seuraavat ryhmät on kortitettava: VP:n pidättämät ja kuulustelemat henkilöt, ilmoituksista, pöytäkirjoista, kirjelmistä ja muista asiakirjoista kaikki aiheelliset, VP:n kiertokirjeissä etsittäviksi ja valvottaviksi määrätty henkilöt, Poliisisanomat (ei kaikkia nimiä), maahan jääneet inkeriläiset ja muut Neuvostoliiton kansalaiset, suomalaiset sotavangit, salateitse maasta poistuneet ja yrittäneet, ulkomailla internoidut suomalaiset (merimiehet, saksalaisten mukana menneet naiset), työmaaterroria harjoittaneet ja tuotantoa sabotoineet työnantajat. Huomattava, että edelläoleva luettelo ei ole täydellinen. — — — — —

Edellämainittu P. Puolakka, joka valvontatoimiston esittelijänä lähinnä valvoo henkilökortitusta, on henkilökortiston uudistamisesta laatimassaan kirjoituksessa ryhmitellyt henkilökortitettavat kirjoituksen liitteissä A ja B mainittuihin ryhmiin. Liitteessä A luetellut ryhmät olisi kirjoittajan mielestä kortitettava ensiksi, koska juuri niihin kuuluvien henkilöiden voidaan entisten puuhiensa johdosta olettaa kuuluvan ensisijaisesti valvonnan piiriin ja täten syntynyttä kortistoa olisi aikaa myöten täydennettävä liitteen B:n mukaisesti. Liitteessä A luetellut ryhmät ovat:

1. N.s. sotasyllisinä yleisesti mainitut henkilöt,
2. Tuomitut sotarikolliset,
3. Lakkautettujen yhdistysten
 - b) paikallisosastojen johtokunnat,
 - c) muut toimihenkilöt.
4. Lakkautettujen lehtien vastaavat ja muut toimittajat ja kustantavien yhtiöiden johtokunnat,
5. AKS:n (ANKS) koko jäsenluettelo
 - a) entiset (n.k. B-jäsenet)
 - b) nykyiset (A-jäsenet)
 - c) kokelaat
6. Suomalaiset SS-joukot
 - a) värvääjät
 - b) upseerit
 - c) miehistö
7. Osakuntien ja ylioppilaskuntien toimihenkilöt
 - a) entiset
 - b) nykyiset
8. Päämajan Valvontaosaston johto
9. Suojeluskunnan ja armeijan valistusupseerit, viihdytystoiminnan johto ja TK (puolustusminist.)
10. VP:sta välirauhan jälkeen erotetut henkilöt
11. Lapuan liike.

Liitteessä B luetellut ryhmät ovat:

1. VP:n osastojen ja edustuksien tekemät ilmoitukset epälojaalisista ai-neksista.
2. Yhteistoimintamiehet Saksan kanssa a) politiikan, b) talouden, c) kult-tuurin alalla.
3. Lehdistön seuraamisessa ilmenevät nimet a) sanomalehdistö, b) aika-kaus- ja ammattilehdet
4. Finlandia (ennen rauhaa)
5. Lapuan marssin osanottajat
6. VP:n nykyisestä (s.o. Vanhan valpon) henkilökortistosta kysymykseen tulevat kortit siirrettävä uuteen (esim. leimalla "ei valtiolle epäedulli-sia tietoja" merkityt kortit.)

Henkilökortiston pistokokeellisessa tarkastuksessa on todettu henkilöitä kortitetun m.m. seuraavanlaisilla perusteilla: kuulunut suojeluskuntaan tavallisena jäsenenä, kuulunut suojeluskuntapoi-kiin (tällä perusteella kortitettu jopa 9—10 vuotiaista), Suomi-Unkari seuran jäsen, osallistunut vapaussotaan, osallistunut ta-lonpoikaimarssiin, tilannut Ajan Suuntaa, käyttänyt ärsyttä-vää puhetapaa SKDL:n eduskuntaryhmästä ja SKP:stä pitä-nyt puheen, joka saattaa olla nykyistä hallitusta vastaan, puhu-nut parhaavasti ministeri Pekkalaista, lyönyt SKDL:n jäsentä, häirinnyt vappukulkuetta. Eräs näyttelijä oli kortitettu sillä pe-rusteella, että hän oli Suomen Aseveliliiton vuosikokouksessa esittänyt pakinan. Eräs nainen oli kortitettu sillä perusteella, että häneltä oli tavattu 2 sotilaskivääriä, jotka olivat viime vuosisadan alkupuolella valmistettuja ja käyttökelvottomia ja jotka asianomainen oli ilmoittanut saaneensa perintönä. Tampe-reen osasto oli m.m. kortittanut erään henkilön, koska tämä oli valittanut kaupunginvaltuuston päätöksestä. Emäntä Ala-Kulju-vainaja oli kortitettu vuonna 1937 pitämänsä puheen johdosta. Erityisesti mainittakoon, että Tampereen osastossa oli kunnan-valtuustojen jäsenet järjestelmällisesti kortitettu.

Asiamapiston tarkastuksessa on havaittu, että siihen on kerätty lukuisia luetteloita paikkakunnittain henkilöistä, jotka ovat kuuluneet lakkautettuihin järjestöihin. Luetteloihin oli merkitty kortittamismääräys.

Leikkeissä, jossa esitellään teos "Elävä yhteys", on siinä mai-nittu piispa Arvid Runesten määrätty kortitettavaksi.

Asiamapistossa on myös runsaasti elämäkertatietoja sisältäviä sanomalehti-leikkeitä merkkivuosisia täyttäneistä henkilöistä, jotka on määrätty kortitet-tavaksi sen vuoksi, että ovat kuuluneet suojeluskuntaan tai Lotta-Svärd yh-distykseen tahi osallistuneet vapaussotaan. Maallikkosaarnaaja M. P. on määrätty kortitettavaksi sen johdosta, että oli saarnassaan maininnut m.m., että karttakaa kommunismia kuin ruttoa.

Erään etsivän matkakertomuksessa mainitaan eräästä pormestarista m.m.: "Ystävällinen ja miellyttävä mies kaikille. Ei koskaan kiihkoile politiikasta. Sodan aikana — — — — KoO:n puheenjohtaja. Ei tietävästi esiintynyt sopimattomasti ketään kohtaan. Muuten 100 % natsi."

Edellä (s. 34) selostetussa luennossa VP:n toiminnasta muuttuneissa olosuhteissa välirauhansopimuksen jälkeen on yhtenä tärkeimmistä VP:n valvontatehtävistä mainittu m.m. tehostettu toiminta sotarikollisten rangaistukseen saattamiseksi. Kun sotarikollisten tutkimista varten kohta syksyllä 1944 perustettiin erityinen tutkimuskeskus, jolle toimitettiin kaikki ne ilmiannot, joita venäläiset sotavangit palauttamisen yhteydessä heille venäläisen ja suomalaisen upseerin läsnäollessa varatussa tilaisuudessa olivat tehneet, ja sitä paitsi oikeusministeriö, johon perustettiin näitä asioita varten erityinen osasto, jo oli kevättalvella 1945 sanomalehdistössä ja radiossa kehoittanut kaikkia kansalaisia ilmiantamaan tietämänsä sotarikokset, on tohtori *Brusiinilta* tiedusteltu, onko VP itse ottanut tehtäväkseen sotarikollisten selvittämisen. Tohtori *Brusiin* selitti, ettei ainakaan hänen aikanaan VP:lle kuulunut sotarikollisten tutkiminen ja rangaistukseen saattaminen. Hän ilmoitti, että ilmoituksia sotarikoksista oli saapunut VP:lle, mutta oli hän aina huomauttanut alaisilleen, etteivät ne kuulu VP:lle, ja oli hän muistamansa mukaan toimittanut ilmoitukset oikeusministeriölle. VP:n nykyinen päällikkö Tuominen on häntä samasta asiasta kuultaessa ilmoittanut, että mikäli hänen aikanaan VP:lle on tullut ilmoituksia väitetyistä sotarikoksista, on hän katsonut, etteivät ne aiheuta toimenpiteitä VP:n taholta, vaan on ilmoitukset toimitettu sotavankileirien tutkimuskeskukselle. Mikäli taasen sotarikollisia kortitetaan, on lähinnä kysymys tapauksista, joilla voidaan katsoa olevan jonkinlaista poliittista taustaa. Sotarikoksesta annetun tuomion ei vielä tarvitse aiheuttaa valvontaa.

Sotavankileirien tutkimuskeskus on pyynnöstä toimikunnalle kirjeellä 19. 5. 1948 ilmoittanut, että tutkimuskeskukselle vuodesta 1946 sanottuun päivään mennessä toimitetuista 665 suomalaisesta ilmiannosta on VP lähettänyt 442, joista vain 44 on aiheuttanut syytteen.

Pääasiallisena syynä tähän heikkoon tulokseen on tutkimuskeskuksen käsityksen mukaan ollut se, että suuri osa VP:n ilmiannoista on perustunut huhupuheisiin ja ilmiannettujen perättömyksi osoittautuneisiin kerskumisiin tai ovat muussa suhteessa olleet puutteellisia. Tutkimuskeskuksen ilmoituksen mukaan on varsin huomattavia tutkintavaikeuksia mm. tuottanut se, että todelliset ilmiantajat on järjestelmällisesti salattu. Viime aikoina saapuneissa ilmiannoissa on tapahtunut huomattava parannus, mutta ovat niissäkin ilmiantajat edelleen jääneet ilmoittamatta.

Edelläselostetun ja muiden suoritetuissa tutkimuksissa tehtyjen havaintojen perusteella toimikunta toteaa, että VP erityisesti kiinnittää huomiota maassa tapahtuvaan poliittiseen toimintaan,

tapahuiput se puolueiden tai muiden järjestöjen piirissä tahi yksityisten henkilöiden keskuudessa. VP:n puolueisiin kohdistama valvonta on, lukuunottamatta sitä, että se on yksipuolista kuten edellä I B kohdassa jo on todettu, liian pitkälle menevää, vaikuttaen useinkin aiheettomalta urkinnalta. VP näet valvoo ja seuraa puolueiden kaikkinaista toimintaa, pitäen varsinkin silmällä sitä, ilmeneekö siinä jotain äärimmäisen vasemmiston hallitussuuntauksen vastaista oppositioasennetta tai -mieltä sekä loukataanko tai arvostellaanko äärimmäisten vasemmistopuolueiden toimintaa tahi jäseniä.

Muidenkin järjestöjen valvonnassa on todettavissa yhtä pitkälle menevää valvomista ja seuraamista varsinkin silloin, kun VP on todennut järjestössä olevan väkivaltasopimuksen nojalla lakkautettujen järjestöjen entisiä jäseniä, kiinnittämättä huomiota järjestön laatuun ja toimintaan.

Yksityisten kansalaisten toimintaan VP osoittaa pitkälle menevää kiinnostusta etenkin, jos he sanoilla tai teoilla ovat osoittaneet olevansa äärimmäisen vasemmiston vastustajia. Kuuluminen aikaisemmin laillisesti toimineisiin, mutta väkivaltasopimuksen nojalla lakkautettuihin järjestöihin on sellaisenaan VP:n mielestä täysi aihe kortittamiseen, vaikka tällaisten henkilöiden toiminta ehkä ei antaisikaan aihetta valvomiseen.

Toimikunta näin ollen on sitä mieltä, että VP on ulottanut toimintansa sille laissa säädettyjen rajojen ulkopuolelle.

III. SYYTÖS SIITÄ, ETTÄ VP TOIMITTAI LAIT- TOMIA KOTI- Y.M. TARKASTUKSIA

Sanomalehdistössä esitettyjen väitteiden mukaan VP on eräissä tapauksissa toimittanut koti- ym. tarkastuksia ilman laillisia edellytyksiä. Toimikunta on keräämäänsä aineiston perusteella kohdistanut tutkimuksensa erityisesti neljään tapaukseen, joihin julkisuudessaakin on kiinnitetty erityistä huomiota.

3. On väitetty, että VP:n 16. 5. 1946 kokoomuspuolueen Uudenmaan piiriliiton huoneistossa Helsingissä Mannerheimintie 6:ssa suorittama kotitarkastus oli laitton. Sanottuna päivänä klo 19.30 oli kolmattakymmentä VP:n miestä saapunut mainittuun huoneistoon ja keskeyttänyt juhlasalissa käynnissä olleet KNL:n kurssit, vaatinut luennoitsijalta sekä osanottajilta tarkat henkilötiedot sekä toimittanut lakkautetun Ylioppilasoikeisto-nimisen yhdistyksen arkiston etsimiseksi tarkastuksen. Samalla oli tarkastettu kaikki samassa kerroksessa sijaitsevat huoneet, jotka kuuluivat kokoomuspuolueen keskustoimistolle, Uudenmaan piiriliitolle ja KNL:lle, ja oli kokoomuspuolueen keskustoimistonkin arkisto joutunut osittain kotitarkastuksen kohteeksi. Väitteen esittäjien taholta on kotitarkastus katsottu lainvastaiseksi sen vuoksi, että kokoomuspuolueella tai sen alajärjestöllä ja Ylioppilasoikeisto nimisellä yhdistyksellä ei ole ollut organisaattorista yhteyttä keskenään.

Sisäasiainministeri Y. Leino on asiasta eduskunnassa tehtyyn kysymykseen 20. 9. 1946 antamassaan vastauksessa katsonut tarkastuksen lailliseksi, koska mainitut järjestöt olivat olleet kiinteässä yhteistoiminnassa, sekä ilmoittanut, että tarkastuksen tarkoituksena oli yksinomaan ollut Ylioppilasoikeiston toimintaa valaisevan lisäaineiston hankkiminen.

Kun p.o. kotitarkastuksen tarkoituksena on ilmoitettu olleen välirauhansopimuksen 21 artiklan nojalla lakkautetun Ylioppilasoikeisto nimisen yhdistyksen toimintaa valaisevan lisäaineiston hankkiminen ja kun tarkastus oli toimitettu mainitun yhdistyksen lakkauttamisen jälkeen eikä niin ollen ole edes väitetty saati sitten näytetty, että tarkastuksen

toimittajilla olisi ollut todennäköisiä perusteita epäillä sanottuja yhdistyksiä salahankkeista valtion turvallisuutta vastaan tai muustakaan sellaisesta rikoksesta, jonka perusteella kotitarkastus lain mukaan voitaisiin toimittaa, on mainittua kotitarkastusta pidettävä lainvastaisena, etenkin, kun lakkautetun yhdistyksen pesän selvittäminen on sen selvitysmiesten tehtävänä.

4. On väitetty, että VP suorittaessaan 1. 8. 1946 Helsingin Keskusvankilassa ns. sotaansyylisten sellien tarkastuksen olisi menetellyt lainvastaisesti.

VP:n nykyistä päällikköä E. Tuomista kuultaessa mainitun asian johdosta tämä ilmoitti, että VP:n toimistopäällikkö E. Krook oli, suoritettuaan sanotussa vankilassa säilytettävänä olleiden asekatkijain sellien tarkastuksen, puhelimitse ehdottanut Tuomiselle saatujen ennakkotietojen perusteella tarkastuksen ulottamista sotaansyylisten selleihin. Tämän johdosta oli Tuominen puhelimitse ottanut yhteyden oikeusministeri Pekkalaan, joka samassa oli puhelimitse antanut määräyksen sotaansyylisten sellien tarkastamisesta, minkä määräyksen Tuominen välittömästi oli ilmoittanut toimistopäällikkö Krookille.

Näistä tarkastuksista annetussa, lehdistössä 4. 8. 1946 julkaistussa virallisessa selityksessä on mm. mainittu, että VP oli asianomaisella luvalla Riihimäen keskusvankilassa toimittanut sotarikoksiin syylistyneiden henkilöiden säilytyshuoneiden tarkastuksia ja kun oli osoittautunut, että nämä henkilöt olivat olleet luvattomassa kirjeenvaihdossa toisten vankien kanssa Helsingin keskusvankilaan, ja sotavankileirien tutkimuskeskuskin oli pyytänyt VP:ta toimittamaan sotarikollisten tarkastuksia Helsingin keskusvankilassa, tarkastuksia oli jatkettu viime sanotussa paikassa. Lisäksi on mainittu, että kun toimitetut tarkastukset olivat olleet tuloksellisia ja kun VP:n tietoon oli jo aikaisemmin tullut, että sotaansyyliset olivat olleet luvattomassa yhteydessä vankilan ulkopuolelle, VP, saatuaan siihen luvan, toimitti myös sotaansyylisten tarkastuksen.

Sotavankileirien tutkimuskeskuksen päällikkö on toimikunnalle kuitenkin ilmoittanut, ettei tutkimuskeskus ollut pyytänyt VP:ta toimittamaan kerrotunlaista tarkastusta eikä tutkimuskeskus ollut ollut niistä edes tietoinen. Mitään asiaanvaikuttavaa aineistoa ei myöskään ollut tarkastuksen tuloksena tutkimuskeskukselle toimitettu.

Tutustuttuaan VP:n eduskunnan oikeusasiamiehelle puheenaolevista tarkastuksista lähettämiin pöytäkirjoihin, toimikunta on todennut, paitsi että Riihimäellä toimitettu sotarikollisten tarkastus on pöytäkirjan mukaan toimitettu vain edellämainitun toimistopäällikkö Krookin määräyksestä,

että pöytäkirjoista ei ilmene eikä muutoinkaan ole käynyt selvälle mitään sellaisia seikkoja, jotka olisivat antaneet asiallista aihetta nimenomaan VP:lle pyytää oikeutta saada toimittaa sotaansyylissten sellien ja henkilöönkäypä tarkastus.

IV. SYYTÖS SIITÄ, ETTÄ VP TOIMITTAA LAIT- TOMIA PIDÄTYKSIÄ JA PITÄÄ LAITTOMASTI PIDÄTETTYNÄ

Julkisuudessa on esitetty lukuisia väitteitä siitä, että VP ilman laillisia edellytyksiä on pidättänyt tai pitänyt pidätettynä useita henkilöitä. Esitetyt väitteet ovat pääasiassa koskeneet ns. asekatkōjutun yhteydessä suoritettuja pidätyksiä.

Mainitun jutun tutkiminen kuului alkuvaiheessa VP:lle, mutta siirtyi syksyllä 1945 näiden asioiden tutkimista varten perustetulle sisäasiainministeriön tutkintaelimelle, jonka myöskin on väitetty suorittaneen laittomia pidätyksiä ja pitäneen laittomasti pidätettynä. Mainitun jutun yhteydessä pidätettyjen henkilöiden suuren lukumäärän johdosta — sisäasiainministeri Y. Leinon ilmoituksen mukaan VP on jutun johdosta pidättänyt kaikkiaan 417 henkilöä — ja koska juttu muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden, jonka tutkiminen, mikäli se katsotaan aiheelliseksi, olisi asiallisinta antaa kokonaisuudessaan saman elimen tehtäväksi, toimikunta ei ole ryhtynyt tutkimaan syytöksen perusteena olevia yksityistapauksia. Todettakoon vain, että ns. asekatkōjutun johdosta pidätetyt ovat joutuneet olemaan usein viikkoja, jopa kuukausiakin pidätettyinä ilman, että heitä sanottavastikaan olisi kuulusteltu. VP:n taholta onkin myönnetty, että mainitun jutun laajuus sekä henkilömäärään että alueeseen nähden ja tutkijavoiman suhteellinen vähyys ja kokemattomuus oli johtanut siihen, että pidätettyjä oli jouduttu pitämään pitkähkönkin ajan pidätettynä. Tohtori *Brusiinin* virkamapissa olevassa hänen laatimassaan kirjoitelmassa sanotaan mm.: ”Jutun tutkinnan viivästyminen ei ole johtunut yksinomaan sen tavattomasta laajuudesta ja tutkijavoiman suhteellisesta vähydestä, vaan ennen kaikkea pidätettyjen henkilöiden omasta kielteisestä suhtautumisesta jutun selvittämiseen.”

Tohtori *Brusiin* on kuultaessa maininnut, että eräät hänen alaisensa ilmeisesti poliisitoimintaan silloin tottumattomina eivät aina olleet alistaneet kysymystä kotietsinnän, takavarikon tai pidättämisen toimittamisesta päällikön ratkaistavaksi.

Esimerkkinä mainittakoon pari tapausta. Kauppat. kand., luutnantti R. A. K. oli pidätetty epäiltynä osallistumisesta laittomaan asekatkentään sillä perusteella, että joku samantapaisen K-kirjaimella alkavan nimen omaava luutnantti oli osallistunut sanottuun rikolliseen toimintaan. Kun sittemmin on käynyt ilmi, että R. A. K:hon kohdistuneet epäilykset ovat aiheettomia, on

eduskunnan oikeusasiamies tehdyn kantelun johdosta kehoittanut Turun HO:n kanneviskaalia nostamaan virkasyytteen VP:n silloista päällikköä tohtori *Brusiinia* ja pidätyksen toimittanutta toimistopäällikköä vastaan.

14. 4. 1946 levitetyn "Rauhan ja vapauden liitto" nimisen julisteen levittäjänä ja välittäjinä oli kolme nuorta henkilöä pidätettynä VP:n pääosastossa 14. 4.—2. 5. 1946 välisenä aikana 6, 7 ja 11 vuorokautta. VP:n toimistopäällikkö *Rontu* on toimikunnalle antamassaan selityksessä maininnut, että pidättäminen oli katsottu välttämättömäksi, koska lehtisten sisällön perusteella saattoi tulla kysymykseen turvasäilöön määrääminen. Toimikunta toteaa, että turvasäilöön määrääminen turvasäilöasetuksen mukaan ei voinut tulla kysymykseen sekä ettei VP ole esittänyt heidän turvasäilöön sulkemista eikä ilmoittanut heitä syytteeseen pantaviksi. Toimikunnan mielestä VP:llä ei ollut aihetta heidän pidättämisekseen.

V. SYYTÖKSET, JOTKA KOSKEVAT VP:N KÄYT- TÄMIÄ MUITA LAITTOomia MENETTELY- TAPOJA KUIN EDELLÄ MAINITTUJA

Sanomalehdistössä on useassa eri yhteydessä esitetty väitteitä siitä, että VP laittomasti käyttää ns. vasikkasysteemiä tiedustelukeinoina, kuuntelee puheluita, käyttää pidätettyjen oikeuksien supistamista pakotuskeinona, kiduttaa tunnustukseen ja pahoinpitelee tms.

a) Yleistä:

Koska kansanedustaja A. on väittänyt, että VP:n valvontatoimiston toimistopäällikkö V. Sippolan 18—19. 3. 1946 VP:n osastopäällikköjen neuvottelupäivillä pitämä luento sisälsi VP:n työssä noudatettavat toimintaohjeet ja että ne ovat kirjoitettujen ja siveellisten lakien vastaisia, ja kun edellä mainitussa luennossa on kosketeltu mm. eräitä edellälueteltuja menettelytapoja, on toimikunta katsonut asialliseksi tässä yhteydessä käsitellä sanottua luentoa.

Toimikunta on VP:lta saanut lainaksi asiakirjavihkon, joka mm. sisältää po. luennon, sekä tutustunut mainituilla neuvottelupäivillä pidettyyn pöytäkirjaan. Luennossaan toimistopäällikkö Sippola, mainiten tarkoituksenaan olevan esittää ne tehtävät ja menettelytavat valvontatyön alalta, joiden avulla tehokkaasti voidaan täyttää ne tehtävät, jotka hallitus on VP:lle jättänyt, on mm. lausunut:

"Englannin salaisella tiedusteluelimellä Secret Servicellä on tunnus: 'Oikein tai väärin, minun maani', joka sisällöltään merkitsee samaa kuin jesuiittain tunnus: 'Tarkoitus pyhittää keinot'. Se merkitsee sitä, että tietojen hankkimiseksi, joita ei laillisin keinoin voida saada, joudutaan liikkumaan rikoslain rautaristikkojen rajoittamalla kielletyllä alueella. Mitäpä tiedustelija tai agentti olisi muuta kuin varas tai kavaltaja tai pettäjä. Törkeimmätäkään rikoslain pykälät eivät jää tämän tiedustelun ulkopuolelle, joskin vääreennys, petos, kavallus, varkaus ja kiristys ovat sen tavallisimmat ilmenemismuodot. Miten sitten on mahdollista, että tällainen tiedustelu, ylipäänsä on mahdollinen?"

"Se on kuitenkin yleisin kaikista tiedustelulajeista, sillä se on käytössä myös tavallisessa siviilielämässä. — — — Valtion

harjoittama salainen tiedustelu on muuttunut täysin lailliseksi ja luvalliseksi säilyttäen silti salaisen luonteensa tietojen hankinnassa käytettyjen keinojen vuoksi ja ennen kaikkea ehdottomana edellytyksenä käytettyjen keinojen vuoksi ja ennen kaikkea ehdottomana edellytyksenä tuloksien saavuttamiseksi."

"On selvää, että valtio täten hyväksyessään rikoksen asettaa erikoisia vaatimuksia ennen kaikkea salaisen tiedustelun johdolle. Huolimatta työskentelyn moraalittomasta luonteesta ja käytettyjen kenttätöntekijäin kieltämättömästä rikollisuudesta on tiedustelun johdon omattava tinkimättömät moraaliset periaatteet. Vaarallisin kaikista heikkouksista on omanvoitonpyynti. Esimerkiksi suljetusta, rahoja täynnä olevasta kassakaapista, saa varastaa vain tarvittavan paperin tai jos tapaus halutaan naimioida murrokseksi, otettava vain välttämätön ja sekin viimeistä penniä myöten luovutettava valtiolle, joka huolehtii tarvittaessa palautuksesta. Viina ja naiset, jotka ovat välttämättömiä hankintakeinoja, on pystyttävä hallitsemaan. Vaiteliaisuus on kaiken onnistumisen ehdottomana edellytyksenä. Tämän ovat japanilaiset esittäneet ohjesäännön pykälän määräämällä, "Isälle, äidille, tovereille ja ystäville saa ja täytyy valehdella, petos, varkaus jopa murhakin ovat luvallisia, mutta esimiehelle on oltava ehdottoman rehellinen ja kerrottava kaikki pienintä yksityiskohtaa myöten. Rikoksesta tätä sääntöä vastaan seuraa kuolema."

"Edellä oleva osoittaa, miten kyynillisesti ja häikäilemättömästi pyritään tietojen hankkimiseen ja niiden säilyttämiseen. Mitään keinoja ei karteta, sillä 'päämäärä pyhittää keinot'. Viimeksimainittu japanilaisten ohjesääntö vaikuttaa vertatihkuvalta, mutta se on tosi. Se ei ole pelkkä paperilla oleva ohjesääntö. Se on elävässä elämässä toteutettu."

VP on toimikunnalle antamassaan selityksessä ilmoittanut, että Sippola oli luennossaan lainannut useita kohtia erään esiuupseerin VP:lle laatimasta kirjoituksesta "Teknillisiä kokemuksia tiedustelun alalta", mutta ei tarkoittanut niitä suinkaan yleisiksi ohjeiksi, vaan osoittaakseen kuulijoilleen minkälaisia menetelmiä VP:ta vastaavat laitokset muissa maissa ja mm. VP:n vastustajat saattavat käyttää. Samoin on ministeri Y. Leino eduskunnassa ilmoittanut, etteivät edellä lainatut kohdat olleet tarkoitettut ohjeiksi.

"Toimikunta puolestaan toteaa, että Sippola edellä selostetussa luennossaan tosin on lausunut, että "siinä tulee esille paljon sellaista, mitä ei voi hyväksyä, mutta myös paljon sellaista, minkä voi hyväksyä ja jota on myös käytännössä toteutettava sekä että vastustajamme käyttävät niitä keinoja, joita olen tässä esitellyt ja siksi ne on tunnettava eikä vain tunnettava, vaan käytökelposilta osiltaan käytettävä mahdollisuuksien mukaan", mutta että Sippola ei ole riittävän selvästi ilmaissut, mitä hänen esittämistään keinoista ja menettelytavoista ei voida hyväksyä ja käyttää. Neuvottelupäivillä pidetyssä

pöytäkirjassa ei myöskään ole merkintää siitä, että luennon jälkeen käydyssä keskustelussa olisi määriteltä, mitä edellämäinuituista keinoista ei saisi käyttää.

b) *Asiamieheksi värvääminen.*

Sanomalehdistössä on esitetty väitteitä, joiden mukaan VP käyttää ns. vasikkasysteemiä tietojen hankinnassa ja laittomasti hankkii "vasikoita" va-pauttamalla tai lupaamalla vapauttaa heidät syytteestä ja rangaistuksesta.

Suoritetuissa tutkimuksissa on löydetty mm. seuraavat VP:n toimenhaltijoiden pitämässä luennoissa mainitut ohjeet "vasikoiden" hankkimisesta. Luennossa "Tiedustelutyön käytännöllisestä järjestämisestä" sanotaan — — — jos tiedustelijaehdokas osallistuu parhaillaan rikollisiin puuhiin tai jos käy ilmi, että hänellä on rankaisematon rikos omallatunnonlaan, on ennen värväykseen ryhtymistä asianomaisen valtuuttajan kanssa asia tutkittava ja päätettävä, voidaanko ja missä määrin hänen tekonsa antaa anteeksi." Osoitukseksi siitä, että tällaista keinoa käytännössä myös on sovellettu, mainittakoon vt. osastopäällikkö V. *Rantalan* osastopäällikköiden neuvottelupäivillä 18—19. 3. 1946 pitämä luento kerratusta värväyksestä. Vaasan osasto oli, päästäkseen valvomaan Vaasan saaristossa tapahtuvaa henkilösalakuljetusta, pidättänyt erään miehen syyllisenä tavarasalakuljetukseen. Osaston luovuttua, ettei VP puutu hänen suorittamiinsa salakuljetusmatkoihin siinä tapauksessa, jos hän ryhtyy avustamaan VP:tä henkilösalakuljetuksen ehkäisemiseksi ja selville saamiseksi, teki mies sopimuksen, ja näin pääsi osasto valvomaan reittiä myöten tapahtuvaa liikennöimistä.

Yleiskirjeessä N:o 26/22. 6. 1945 on yhtenä värväyskeinona mainittu näennäinen pidätys. Tästä kuultuna tohtori *Brusiin* on selittänyt, että näennäisellä pidättämisellä lienee tarkoitettu sellaista tapausta, jolloin lailliset edellytykset valvottavan pidättämiselle ovat olemassa, mutta jolloin pidättäminen toimitetaan vain värväämismielellä.

Toimikunta toteaa, ettei vasikkasysteemi, jota VP kuten vastaavat laitokset muissakin maissa käyttää ja jota varten VP:lle tulo- ja menoarviossa on varoja myönnettykin, sellaisenaan ole lainvastainen. Koska VP kuitenkin "vasikoiden" värväämisessä käyttää mm. edellä mainitunlaisia keinoja, on todettava, ettei tällaista menettelyä voida pitää laillisesti hyväksyttävänä.

c) *Puhelujen kuuntelu.*

Tehdyn väitteen johdosta on toimikunta suorittanut tutkimuksen paitsi VP:ssa, VP:n puhelinkuunteluhuoneessa Makasiininkatu 9:ssä Helsingin kaupungissa, Helsingin puhelinyhdistyksessä sekä posti- ja lennätinlaitoksessa, minkä ohessa on kuultu VP:n päälliköitä *Brusiinia*, *Kunnasta* ja *Tuomista* sekä VP:n radiojaoston päällikköä T. *Kostetta*. Tutkimuksissa on havaittu:

VP on jatkanut vanhan VP:n Helsingin puhelinyhdistyksen keskuksessa aloittamaa puhelujen tarkkailua. Kesäkuussa* 1946 tarkkailu siirrettiin Makasiininkatu 9:ään, missä kuuntelua harjoitettiin 31. 12. 1946 saakka, jonka

ajankohdan jälkeen kytkentöjä VP:n ja Helsingin puhelinyhdistyksen ilmoituksen mukaan ei enää Makasiininkadulle ollut suoritettu. Toimikunta totesi 8. 12. 1947 suorittamassaan tarkastuksessa, että kuuntelulaitteet, joilla oli mahdollista samanaikaisesti kuunnella 80 johtoparia, olivat edelleen paikoillaan täysin käyttökelpoisina ja että oli teknillisesti mahdollista edelleenkin harjoittaa puhelujen tarkkailua, edellyttäen, että VP saa apua puhelinyhdistyksen henkilökunnalta. Puhelinyhdistyksen asianomainen virkailija ilmoitti kuitenkin kerran kuukaudessa tai kahdessa tarkastavansa, ettei luvaton kytkentää ole suoritettu.

Helsingin puhelinyhdistyksen ilmoituksen mukaan oli lisäksi VP:n pääosastolle Ratakatu 12:een puhelujen kuuntelua varten kytkettynä 10 johtoparia, jotka olivat olleet säännöllisesti käytössä noin 18—20 vuoden ajan. Mainitun yhdistyksen ilmoituksen mukaan oli ainakin osalla näistä 10 johtoparista säännöllisesti kuunneltu 3. 4. 1947 saakka, jolloin yhdistys oli kieltäytynyt suorittamasta kytkentää, ellei se saa ministeriöstä siihen kirjallista määräystä. Kuuntelua näillä johtopareilla ei yhdistyksen ilmoituksen mukaan ole sen jälkeen harjoitettu. Toimikunta totesi suorittamassaan tarkastuksessa, että kuuntelulaitteet olivat poistettut, mutta että puhelinkeskukseen menivät kaapelit olivat paikallaan.

Puhelinyhdistyksen ilmoituksen mukaan oli muistiinpanot siitä, mihin numeroihin kytkennät VP:n käskystä olivat tapahtuneet, hävitetty.

Posti- ja lennätinhallituksen ilmoituksen mukaan ei VP ole harjoittanut puhelujen tarkkailua sen alaisessa Helsingin keskustuksessa.

Kuultaessa tohtori *Brusiin* ilmoitti, että puhelujen kuuntelun ensisijaisena tarkoituksena oli ollut muitten keinojen ohella päästä selville yleisestä mielialasta, koska VP:n tehtäviin hänen käsityksensä mukaan nimenomaan kuului tässä kohdin informoida hallitusta *Brusiin* ei muistanut ainoatakaan selaista tapausta, jossa VP olisi puhelujen kuuntelun avulla saatujen tietojen nojalla ryhtynyt toimenpiteisiin jotakuta vastaan valtiollisista syistä. *Brusiin* mainitsi edelleen, että Helsingin rikospoliisi oli pyytänyt seuraamaan eräiden huomattavaan salakauppaan syyllisiksi epäiltyjen henkilöiden puheluja ja rikospoliisille olisikin useassa tapauksessa voitu antaa arvokkaita tietoja. *Brusiinin* ilmoituksen mukaan ei tasavallan presidentin ja ministerien puheluja kuunneltu. *Brusiin* ei ollut ollut tietoinen VP:hen kytketyistä 10 johtoparista, mutta sitä vastoin oli kuuntelussa käytetty puhelinkeskuksessa olevia kuuntelulaitteita.

Varatuomari *Kunnas* ilmoitti, että hänen aikanaan oli ylimääräinen apulaispäälikkö *Tuominen* ottanut osaa osittain valvontatoimiston tehtäviin järjestelemällä mm. puhelujen kuuntelun, jonka kanssa *Kunnaksella* ei ollut mitään tekemistä. *Kunnas* ilmoitti, ettei hänen tietämänsä mukaan ministerien puheluja kuunneltu, sillä jo *Brusiinin* aikana oli annettu määräys, että kuuntelu on keskeytettävä, jos ministeri puhuu kuunneltavalle henkilölle. . .

Kunnas väitti, että hänen puhelintaansa oli kuunneltu hänen ollessaan VP:n päällikkönä ja vielä vuonna 1947.

VP:n nykyinen päällikö *Tuominen* ilmoitti, että puhelinkuuntelusta oli pidetty luetteloa, joka oli hävitetty v. 1947 alussa. VP:n huoneistossa olevia 10 johtoparia oli käytetty *Tuomisen* tietien syksystä 1946 lähtien huhtikuun alkuun 1947 ns. *Salli—Kunnas* jutun selvittelyssä, jolloin mm. *Kunnaksen* puhelinta oli kuunneltu ja oli se kuultavan käsityksen mukaan ollut laillista. Makasiininkadulla harjoitettua puhelujen kuuntelua uusi VP oli jatkanut välittömästi aina v. 1946 loppuun ja käytettiin sitä mielialatarkkailuun, mutta sen ohessa myös mahdollisen salaisen toiminnan sekä myös rikospoliisin pyynnöstä "mustan pörssin" suurkauppiaiden paljastamiseen. Makasiininkadulla harjoitettu kuuntelu oli päättynyt silloin, kun puhelinsensuuri lopetettiin. Kuuntelu oli perustunut kuultavan käsityksen mukaan tiedoitus toiminnan valvonnasta annettuihin asetuksiin.

Edellä selostettu koskee vain Helsingissä harjoitettua puhelujen kuuntelua. Toimikunnalla ei ole ollut mahdollisuuksia varsinaisesti tutkia muualla maassa, ehkä tapahtunutta kuuntelua. Todettakoon vain, että valvontatoimiston toimistopäällikkö V. *Sippola* on osastopäällikköiden neuvottelupäivillä 18—19. 3. 1946 maininnut mm. "— — — puhelinkuuntelu on siksi yleisesti tunnettu, ettei siitä tässä kannata enempää puhua. Osastoilla tämän järjestäminen on vaikeampaa, mutta rajoitetussa määrin kuitenkin mahdollista erikoisesti maaseudulla etsimällä puhelinkeskuksista sopivia henkilöitä. Tätä asiaa osastopäälliköt eivät saa unohtaa. Jos kuuntelumahdollisuuksia osastoilla ilmenee, on kuuntelutulokset ehdottomasti järjestettävä määräajoin numeroittain ja ottaessa kirjoitettava lapulle. Erikoisesti tämä koskee ulkolinja- ja ulkomaanpuheluja."

Toimikunta toteaa, ettei edellä kerrotulle VP:n yleensä harjoittamalle puhelujen kuuntelulle ole ollut laillista perustetta, koska se ei ole ollut tiedoitus toiminnan väliaikaisesta valvomisesta 22. 1. 1944 annetun vuoden 1946 loppuun voimassa olleen asetuksen mukaista sensuurikuuntelua, mikä tehtävä saman asetuksen 2 §:n mukaan on kuulunut sisäasiainministeriön väliaikaiselle tiedoitus toiminnan tarkastusosastolle ja sen alaisille paikallisille tarkastustoimistoille.

d) Pidätettyjen kohtelu.

On väitetty, että VP on laittomasti supistanut pidättämiensä henkilöiden oikeuksia kieltäen heiltä mm. lääkärin- ja sairaalahoidon, puhtaudenhoidon, ulkoiluoikeuden, kirjoitus- ja lukemisoikeuden, vieraiden sekä pakettien, kirjeiden ja lehtien vastaanotto-oikeuden.

Useimmat näistä väitteistä kohdistuvat pidätettyjen kohteluun vuoden 1945 jälkipuoliskolla ja koskevat pääasiassa asekatkojutun vuoksi pidätettyinä olleiden kohtelua, joiden vartiointista ja huollosta VP vastasi vuoden 1945 loppuun.

Johdannossa esitettyjen perustelujen mukaisesti toimikunta ei ole tutkinut väitettä yksityistapauksia, mutta on väitteiden aiheellisuuden arvostelemiseksi tutustunut mm. annettuihin ohjeisiin ja eräiden viranomaisten suorittamiin tutkimuksiin ja todennut seuraavaa:

Väitteiden esittäjät ovat olleet sitä mieltä, että pidätettyjen kohtelussa olisi ollut noudatettava tutkintavankkeja koskevia lainsäädännöksiä,

kun taas sisäasiainministeri Leino välikyсыmьskeskustelussa 4. 11. 1946 on katsonut, että yksinomaan tutkintaintressi määrää, mitä etuja pidätetyille annetaan.

Käytännössä VP näyttää noudattaneenkin viimeksimainittua periaatetta pidätettyjen kohtelussa.

Tämä käynee ilmi seuraavista lausunnoista ja ohjeista. Eduskunnan oikeusasiamiehen pyynnöstä silloisen nuoremman hallitussihteerin U. Kiukkaen joulukuussa 1945 toimittamissa kuulusteluissa on VP:n silloinen päällikkö *Brusiin* mm. maininnut, että mm. aseatkennän tutkimista johtaneiden henkilöiden taholta tulleen aloitteen johdosta, koska tutkimukset muuten uhkasivat kokonaan keskeytyä, oli antanut syyskuussa 1945 pidätettyjen käsittelyä ja vartiointia koskevat uudet kirjalliset ohjeet ja jättänyt samalla asianomaisen kuulustelijan ratkaistavaksi, minkälaisia etuisuuksia ja missä määrin kullekin pidätetylle oli suotava, ja edellyttänyt, että tuota harkintavaltaa olisi käytetty lain määräämin rajoituksin. Havaittuaan, että kuulustelijalle myönnettyä harkintavaltaa oli käytetty joustamattomasti, *Brusiin* oli asian tilan korjaamiseksi teroittanut alaisilleen, että suhtautumisessa pidätettyihin oli huomioitava rikoslain voimaannpanoasetuksen määräykset tutkintavangin kohtelusta. *Brusiin* ilmoitti, ettei vartiomiehistöle oltu annettu sellaista ohjetta, että oikeuksien palauttaminen riippuisi siitä, että syytetty tunnustaisi mitä hänen syykseen epäillään.

Brusiinin käsitystä pidätetyille kuuluvista oikeuksista kuvastanee seuraava hänen virkamapistaan tavattu hänen laatimansa päiväämätön, käsin kirjoitettu selostus: "Pidätettyjen kohtelun väliaikainen koventaminen elo—syyskuun vaihteessa johtui kokonaan siitä, että tutkinta useimpien pidätettyjen kohdalta oli aloitettava ikäänkuin alusta, koska oli todettu, että pidätetyt vankilan ulkopuolelta saamiensa yksityiskohtaisten ohjeiden mukaisesti olivat tehneet kaikkensa tutkijain harhauttamiseksi. Näin siinäkin tapauksessa, että he näennäisesti olivat osuutensa tunnustaneet. *Tutkintaa varten pidätetyn oikeusasema määräytyy ensi sijassa sen mukaan mitä asian selvittely vaatii.* Joskin pidemmän ajan pidätettynä olevilla periaatteissa on katsottava olevan tutkintavangille kuuluvat oikeudet, ei näiden oikeuksien pakottavassa tutkintaintressissa tapahtuva tilapäinen supistaminen voi olla lainvastaista, jos tilapäisen supistamisen perusteena ovat todetut oikeuksien väärinkäytökset. Nytemmin kaikki aseatköjutussa vähänkään pidemmän ajan pidätettynä olleet jälleen jo jonkun aikaa ovat nauttineet täysiä tutkintavangeille tulevia oikeuksia. Jutun tutkinnan viivästyminen ei ole johtunut yksinomaan

sen tavattomasta laajuudesta ja tutkijavoiman suhteellisesta vähyydestä, vaan ennen kaikkea pidätettyjen henkilöiden omasta kielteisestä suhtautumisesta jutun selvittämiseen."

Brusiinin edellä mainittujen 1. 9. 1945 annettujen ohjeiden 5 § kuuluu: "Pidätetyn on säilytyksen aikana oleskeltava säilytyshuoneessa siististi ja hiljaisesti. Muonituksesta huolehtii sitä varten varattu henkilö, joka antaa pidätetylle säädetyn vankimuonan määrätyn ajoin säilytyspaikan astioissa vartijan läsnäollessa. Ruokailun tapahduttua on saman henkilön kerättävä astiat pois säilytyshuoneista niinikään vartijan läsnäollessa. Vartijan on tällöin tarkasti valvottava, ettei minkäänlaista keskustelua synny pidätetyn kanssa. Sikäli kun jollekulle pidätetylle myönnetään tästä poikkeavia etuisuuksia, määrää siitä yksinomaan asianomainen tutkintaa johtava valtiollisen poliisin päällystö (tapahtuen tämäkin vain siinä laajuudessa, että pidätetyn muonitusta voidaan parantaa siten, että omaiset saavat tuoda tavallisia elintarvikkeita ja nautintoaineita, kuten esim. korviketta ja tupakkaa). Viattoman ajanvietekirjallisuuden lukeminen voidaan sallia. Tällöin on tavaroiden vastaanottajan, jona toimii vain asianomainen tutkiva etsiväpari tai, erinäisissä tapauksissa, vartijakin, tarkastettava tuodun tavaramäärän ja esineiden sisältö sen seikan toteamiseksi, ettei mitään luvaton ole lähteyksessä." Su-luissa oleva osa on varatuomari *Kymentaan* vt. päällikkönä ollessa muutettu yleiskirjeellä N:o 3/46/11. 1. 1946 seuraavanlaiseksi: "niiden periaatteiden mukaan kuin tutkintavangin oikeuksista on säädetty."

Sisäasiainministeriön tutkintaelimen päällikkö R. *Vesanen* on 24. 9. 1945 antanut sen tutkittavina olevissa jutuissa pidätettyjen henkilöiden käsittely- ja vartiointiohjeet, joiden 5 §:n 2 momentissa mainitaan: "Milloin pidätyksen jatkuessa jutun tutkiminen ei siitä oleellisesti vaikeudu, myönnetään pidätetylle etuisuuksia, ei kuitenkaan tutkintavangin etuisuuksia suurempia. Etuisuuksien myöntämisestä päättää juttua tutkivan kuulustelijan esityksestä tutkintaa johtava SMTE:n päällystö." Kuten edellä jo on huomautettu VP vastasi SMTE:n pidätettyjen vartioinnista ja käsittelystä vuoden 1945 loppuun.

Asiamapistossa on pidätettyjen käsittelyä koskeva konsepti VP:n yleiskirjeeksi N:o /10. 10. 1945, jonka allekirjoittajiksi on merkitty O. *Brusiin* ja M. O. *Kantanen*. Siinä lausutaan mm.:

"Kun henkilö on rikoksen johdosta pidätetty kuulusteluja varten, joutuu hän tällöin joksikin aikaa täydellisen vapauden rajoittamisen alaiseksi, häneltä on silloin kielletty kirjoittamis-, tapaamis-, sanomalehtien lukemis- ja kävelemisoikeus, kuitenkin voi a.o. kuulustelija sallia poikkeuksia tärkeiden syiden perusteella. Lainsäädännössä ei ole määräyksiä tällaisen poliisin toimittaman pidätysajan pituudesta. Tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä on tutkittavana oleva rikos sellaisenaan ja rikoksenteikijän halu tunnustukseen. Vaikean ja laajan rikosjutun ollessa kysymyksessä on itsestään selvää, että pidättämisaika pakosta venyy pitkäksi, kun taas toisaalta helpossakin rikosjutussa pidätetyn henkilön uppiniskaisuus tunnustukseen pitkittää samalla tavoin pidättämisaikaa. Poliittiset rikokset ovat katsottavat vaikeimmin sel-

vitettäväksi kuin myöskin poliittiset rikoksentekijät useimmissa tapauksissa ovat kehuimpia tunnustamaan. Tämän nojalla määrään valtiollisen poliisin suorittamissa pidätyksissä noudatettavaksi, että pidätetyn henkilön täydellinen eristäminen ei saa kestää kymmentä (pyyhitty yli ja kirjoitettu lyijykynällä 14, 21) vuorokautta pitempää aikaa. Tämän kuluttua tulevat pidätyt tutkintovankihein verrattavaan asemaan. Kohtuulliseksi pidätysajaksi, jona aikana pidätetty henkilö on tutkintovankiin verrattavassa asemassa ja jonka ajan kuluttua heti on ratkaistava onko kuulusteluja varten pidätettyä henkilöä edelleenkin pidettävä pidätettynä, onko hänet laskettava vapaalle jalalle, julistettava vangituksi tai määrättävä turvasäilöön, on katsottava 20 (pyyhitty yli ja kirjoitettu lyijykynällä 60) vuorokautta.”

Brusiin ilmoitti kuultaessa, ettei hän muista, että p.o. yleiskirjettä olisi lähetetty, vaan että kyseessä oli ollut vain suunnitelma, jota ei oltu toteutettu. *Brusiin* ei myöskään muistanut, että mitään ohjetta pidätysajan pituudesta eri asteisine kohteluineen olisi annettu.

Eduskunnan oikeusasiamiehen määräyksestä nuorempi hallitussihteeri A. *Virta* suoritti marras—joulukuussa 1946 VP:n pidättämien henkilöiden kohtelua koskevia jatkokuulusteluja. Tällöin mm. oli kuulusteltu kahta Helsingin keskusvankilassa olleen VP:n pidätysosaston vartioesimiestä, jotka olivat kertoneet, että kunkin pidätetyn osalta oli yleensä VP:n tutkintatoimisto antanut tiedon pidätetylle kuuluvista oikeuksista ja eduista ja että joskus oli saattanut tapahtua, ettei pidätylle oltu myönnetty toistaiseksi mitään oikeuksia ja etuja.

Toimikunta on todennut, että eduskunnan oikeusasiamies on tehtyjen kantelujen johdosta antanut kaksitoista 31. 7. 1947 päivättyä päätöstä, joissa oikeusasiamies on katsonut tutkimuksissa käyneen ilmi, että säilytettäessä luvattomaan aseiden kätkentään osallistumisen takia pidätettyjä ja turvasäilöön määrättyjä Helsingin keskusvankilassa olleessa VP:n pidätysosastossa, heille ei elo-, syys- ja lokakuussa 1945 oltu annettu pidätetyille ja turvasäilöön määrättyille kuuluvia etuja ja oikeuksia. Oikeusasiamies on tämän johdosta kehoittanut Turun hovioikeuden kanneviskaalia nostamaan lakitieteen tohtori O. *Brusiinia* ja varatuomari V. O. *Karhusta* vastaan Turun hovioikeudessa syytteen RL:n 40 luvun 21 §:n nojalla.

Kun p.o. kysymys tulee tuomioistuimen ratkaistavaksi, toimikunta ei katso asiakseen siiltä antaa lausuntoa.

LOPPULAUSUNTO

Toimikunta on edellä eri kohdissa selostanut julkisuudessa VP:tä vastaan kohdistettuja syytöksiä sekä esittänyt havaintonsa ja toteamuksensa suorittamiensa tutkimusten perusteella. Toimikunta ei tahdo väittääkään, etteikö syytöksiä olisi enemmänkin. Ottaen kuitenkin huomioon toimikunnan suppeuden ja sen käytettävissä olleen työvoiman vähyyden toimikunta on, mietinnön alussa selostamiensa näkökohtien mukaisesti ja saadakseen mietintönsä kohtuullisessa ajassa valmiiksi, pyrkinyt kohdistamaan huomionsa mielestänsä tärkeimpiin ja ennen kaikkea yleiseltä kannalta tähdellisimpiin syytöksiin. Mietinnössään toimikunta on, välttääkseen sen liiallista paisumista, pyrkinyt selostamaan vain sen, minkä on katsottu olevan laadultaan oleellisempaa, jotta mietintö ei muodostuisi liiallisesti yksityistapauksia käsittäväksi ja vaikeasti hallittavaksi vaan antaisi havainnollisen katsauksen VP:hon kohdistettujen syytösten aiheellisuudesta. Lopuksi toimikunta haluaa vielä esittää seuraavaa:

Ns. uuden VP:n toimintaan ei ole haitallisesti voinut olla vaikuttamatta se seikka, että sen päälliköt ovat usein vaihtuneet eivätkä suurelta osalta tutkimuksen kohteena ollutta aikaa ole olleet vakinaisessa virassaan. Kun lisäksi huomattava osa uuden VP:n henkilökunnasta ei ole täyttänyt säädettyjä kelpoisuusvaatimuksia eikä omannut riittävää virastokokemusta, on tämäkin luonnollisesti haitallisesti vaikuttanut VP:n toimintaan, kuten useat VP:n päällikötkin heitä kuultaessa itse ovat selittäneet. Niinpä moni tapaus, jossa on todettu virheellistä menettelyä, on saattanut johtua kokemattomuudesta ja tottumuksen puutteesta. Toimikunta on myös tehnyt sen havainnon, että päälliköt eivät aina ole olleet riittävästi selvillä siitä, mitä heidän alaisensa tekevät. VP:stä saa sen yleiskäsityksen, ettei sen työskentelyssä ole sellaisia riittävän vakiintuneita muotoja, kuin mitä valtion vakinaiselta virastolta voi odottaa. Sanotusta johtuukin, että VP:n toiminnassa saattaa havaita järjestelmällisyyden puutetta.

Edellä eri kohdissa esitettyjen toteamusten lisäksi toimikunta, vaikkei se olekaan tutkinut niitä muutamia tapauksia, joissa on väitetty VP:n toimihenkilöiden syyllistyneen pahoinpitelyyn, katsoo voivansa käsityksenään lausua, että mikäli käy päättelemisen mm. pahoinpitelyjä koskevien väitteiden vähälukuisuudesta, VP ei ainakaan järjestelmänään käytä pahoinpitelyä tai muuta ruumiillista väkivaltaa.

Vaikkakin toimikunta on joutunut toteamaan, että syytökset ovat osittain olleet liioiteltuja ja että syytösten esittäjät eivät aina ole voineet tai tahtoneet toimikunnalle tarkemmin perustella syytöstänsä tai määritellä sen perusteen ylimalkaisesti esitettyä seikkaa tai tapausta, jolloin sellaisen seikan tai tapauksen tutkiminen usein on ollut mahdotonta, toimikunta toisaalta on todennut,

että VP:n toiminnassa on ollut virheellistä ja laitonta menettelyä ja että monet syytökset siten ovat olleet aiheellisia, kuten mietinnössä edellä on selostettu.

Erikoisesti toimikunta haluaa kiinnittää huomiota siihen, että sen mielestä VP on luonut kortistonsa ja mapistonsa tarpeettoman laajaksi, keräten niihin sellaisiakin tietoja, jotka toimikunnan mielestä ovat VP:lle tarpeettomia, kuten tiedot eri henkilöiden julkisuudessa pitämistä puheista, heidän kuulumisestaan laillisesti toimivan yhdistyksen tai järjestön elimiin, selostukset pidettyjen puheiden sisällöstä, vaikka puhe on voitu julkaista sanomalehdissä,

*minkä lisäksi saattaa olla kyseenalaista, onko tiedoittaja kyennyt kyllin selvästi ja tarkasti suorittamaan selostuksen. Toimikunta on myös tehnyt sen havainnon, ettei kortituksessa ilmene riittävää johdonmukaisuutta, olipa sitten kysymys siitä, keitä on kor-
titettava tai mitä korttiin on merkittävä.*

Taulukko N:o 2.
VP:n henkilökunnasta 31. 12. 1947 toimistoittain.

Toimisto	Lukumäärä	Puoluekanta										Vanhan VP:n virkailijat	
		S K P	S K D L	Demokraatti	Vasemmisto	Sos.dem. oppositio	Sos.dem.	Edistys	Oikeisto	Kokoomus	Puolueeton		Ei ilmoitettu
Valvontatoimisto	63	8	18	19	1	—	—	1	—	—	4	12	2
Tutkintatoimisto	25	4	7	6	—	1	—	—	—	—	2	5	—
Kansliatoimisto	15	1	5	5	—	—	—	—	—	—	—	4	1
Sotilastoimisto	19	3	4	4	1	—	—	—	—	—	1	6	—
Passitoimisto	40	2	3	7	2	—	2	1	1	3	3	16	14
Tiedonantotoimisto	7	—	5	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Radiojaos	11	1	—	3	—	1	1	—	—	—	1	4	—
Yhteensä	180	19	42	45	4	2	3	2	1	3	12	47	17

Johdanto	5
I SYYTÖS VP:N TOIMINNAN YKSIPUOLISUUDESTA	8
A. VP:n henkilökunta	8
1. Päälliköt	9
2. Apulaispäälliköt	10
3. Muu henkilökunta	12
a) Vanhan henkilökunnan vapauttaminen	12
b) Uuden henkilökunnan puoluekanta	13
c) Uuden henkilökunnan suositukset y.m.	13
d) Uuden henkilökunnan poliittiset y.m. rikokset	15
e) Uuden henkilökunnan pätevyys	16
B. Väite puolueisiin kohdistuvan valvonnan yksipuolisuudesta	19
1. Henkilö- ja järjestökortistot	20
2. Henkilömapisto	23
3. Asiamapisto	25
C. Väite tietojen antamisesta kommunistiselle puolueelle	28
D. Väite, että VP värittää viralliset tiedonantonsa kommunistisiin tarkoituksiin soveltuviksi	29
1. Kultainen Leijona	29
2. Aktivistit	30
3. Zabell	30
II SYYTÖS VP:N HARJOITTAMASTA AIHEETTOMASTA URKINNASTA JA AIHEETTOMIEN KUULUSTELUJEN TOIMITTAMISESTA	33
A. VP:n tehtävä lain mukaan	33
B. VP:n käsitys tehtävästään	34
C. Toimikunnan havainnot	37
1. Kortistojen ja luetteloiden laajuus	37
2. Puolueiden valvonta	37
3. Ministeriurkinta	39
4. Järjestövalvonta	40
5. Yksityisten henkilöiden valvonta	41
III SYYTÖS SIITÄ, ETTÄ VP TOIMITTAA LAITTOA KOTI-Y.M. TARKASTUKSIA	46
3. Mannerheimintie 6:n tapaus	46
4. Sellitarkastus Helsingin keskusvankilassa	47
IV SYYTÖS SIITÄ, ETTÄ VP TOIMITTAA LAITTOA PIDÄTYKSIÄ JA PITÄÄ LAITTOASTI PIDÄTETTYNÄ	48
V SYYTÖKSET, JOTKA KOSKEVAT VP:N KÄYTTÄMIÄ MUITA LAITTOA MENETTELYTAPOJA KUIN EDELLÄ MAINITTUJA	50
a) Yleistä	50
b) Asiamieheksi värväminen	52
c) Puhelujen kuuntelu	52
d) Pidätettyjen kohtelu	54
Loppulausunto	58
Liitteet:	
Taulukko N:o 1 VP:n henkilökunnasta 31. 12. 1947	60
Taulukko N:o 2 VP:n henkilökunnasta 31. 12. 1947 toimistoittain 61	

"Mitäpä tiedustelija tai agentti tai kavaltaja tai pettäjä. Törkeä rikoslain pykälät eivät jää tämän tiedustelun ulkopuolelle, joskin väärennys, petos, kavallus, varkaus ja kiristys ovat sen tavallisimmat ilmenemismuodot.

Viina ja naiset, jotka ovat välttämättömiä hankintakeinoja, on pystyttävä hallitsemaan. Vaiteliaisuus on kaiken onnistumisen ehdottomana edellytyksenä. Tämän ovat japanilaiset esittäneet ohjesäännön pykälänä määräämällä: Isälle, äidille, tovereille ja ystäville saa ja täytyy valehdella, petos, varkaus jopa murhakin ovat luvallisia, mutta esimiehelle on oltava ehdottoman rehellinen ja kerrottava kaikki pientä yksityiskohtaa myöten. Rikoksesta tätä sääntöä vastaan seuraa kuolema.

Edellä oleva osoittaa, miten kyynillisesti ja häikäilemättömästi pyritään tietojen hankkimiseen ja niiden säilyttämiseen. Mitään keinoja ei karteta, sillä "päämäärä pyhittää keinot". Viimeksimainnitu japanilainen ohjesääntö vaikuttaa verta-tihkevalta, mutta se on tosi. Se ei ole pelkkä paperilla oleva ohjesääntö. Se on elävässä elämässä toteutettu."

VP:n valvontatoimiston toimistopäällikkö V. Sipilän 18.—19. 3. 1946 VP:n osastopäällikköjen neuvottelupäivillä pitämästä luennoista joka koskee VP:n työssä noudatettavia toimintaohjeita.